

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ Й НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Кафедра історії, теорії музики та методики музичного виховання

Ткачук Анна Юріївна

**Формування емоційно-ціннісного ставлення учнів
до музики в процесі вокально-хорової роботи
на уроках мистецтва в 5-7 класах**

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії,
теорії музики та методики музичного виховання РДГУ
Гумінська Оксана Олексіївна

Рівне – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В 5-7 КЛАСАХ	8
1.1. Психолого-педагогічні аспекти поняття «емоційно-ціннісне ставлення до музики»	8
1.2 Методи та прийоми формування емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-7 класів	18
1.3 Вокально-хорова робота на уроках мистецтва: розвивальний та виховний потенціал	24
1.4. Сучасний досвід формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів на уроках мистецтва	37
Висновки до 1 розділу	44
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В 5-7 КЛАСАХ.....	47
2.1 Діагностика сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів	47
2.2 Реалізація методики формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва в 5-7 класах	62
2.3. Аналіз результатів формувального експерименту	75
Висновки до 2 розділу	84
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні процеси гуманізації усіх сфер людської життєдіяльності пов'язані із становленням повноцінної особистості, усвідомленням її самоцінності й самодостатності, пріоритетності загальнолюдських цінностей. Емоційно-ціннісне ставлення людини до світу, інших людей, до себе є важливою складовою соціального досвіду, який передається у процесі навчання та виховання. Уміння осмислювати власні емоції, почуття розповсюджуються на всі аспекти буття людини, розвивається і вдосконалюється, спонукає до самоусвідомлення, розуміння своїх життєвих цінностей, допомагає людині в самореалізації та соціалізації.

Успішна самореалізація особистості, збагачення її творчого та культурного потенціалу є основними орієнтирами сучасної системи освіти, про що зазначає Закон України «Про освіту» [24]. Сьогодні освітній процес у закладах загальної середньої освіти повинен забезпечувати освітні потреби кожного учня відповідно до його нахилів, інтересів, можливостей. Пріоритетними у його змісті мають бути виховання загальнолюдських цінностей особистості (доброти, милосердя, любові, чесності, гідності, краси, мудрості, справедливості, толерантності та ін.), стимулювання її внутрішніх сил до саморозвитку і самовиховання. І. Бех справедливо зазначає, що «морально-духовна вихованість підростаючої особистості виступає пріоритетною метою всієї освітньої системи» [9, с. 8-11].

Значимість проблеми розвитку емоційно-ціннісного ставлення підкреслюється у сучасних документах освіти. Серед вимог Державного стандарту базової середньої освіти до обов'язкових результатів навчання учнів у мистецькій освітній галузі визначено, що учень «пізнає різні види мистецтва, інтерпретує художні образи, набуває досвіду емоційних переживань, розвиває ціннісне ставлення до мистецтва» (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Формування культурної компетентності, як зазначено у додатку 20 до Державного стандарту, можливе через розвиток ставлень: усвідомлення загальнолюдських, естетичних і художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво різних регіонів світу; усвідомлення власної ідентичності у світовій культурній спадщині; розуміння необхідності збереження художнього надбання людства; розуміння важливості естетичних чинників у повсякденному житті; виявлення пошани до мистецького надбання українського народу і гордості за нього, поваги і толерантного ставлення до культурного різноманіття регіонів світу; потреба пропагування національної культури через власну мистецьку діяльність [20].

Важливість розвитку емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики обумовлена з одного боку, значимістю музичного мистецтва у формування особистості школяра, з іншого, зміною знаннєвої парадигми сучасної освіти на творчо-діяльнісну та ціннісну.

Про емоційно-ціннісне ставлення як важливий та необхідний компонент змісту освіти зазначали В. В. Краєвський, І. Я. Лернер, В. М. Мясичев, В. В. Бахтін та ін. Вивченню аспектів проблеми в галузі мистецької та музичної освіти присвячені наукові дослідження О. В. Агеєвої, Л. С. Аристової, С. Б. Бойчук, О. В. Калашнікової, В. В. Кондратової, Л. М. Масол, Л. П. Пич, О. Я. Ростовського, О. Ю. Тисленко, Н. В. Чен та ін.

У той же час, у педагогічній науці та практиці недостатньо уваги приділяється формуванню емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів у процесі вокально-хорової роботи, фрагментарно розроблено навчально-методичне забезпечення цього процесу, що визначило актуальність нашого науково-педагогічного дослідження та вибір теми: «Формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках мистецтва в 5-7 класах».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема магістерської роботи входить до плану наукової роботи кафедри історії, теорії

музики та методики методики музичного виховання та співвідноситься з комплексною темою Інституту мистецтв РДГУ «Сучасні виміри мистецької освіти та розвиток творчої особистості». Тема магістерського дослідження затверджена на засіданні кафедри історії музики та теорії і методики музичного виховання РДГУ (протокол (протокол №11 від 7 листопада 2022 р.).

Об'єкт дослідження: процес формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики на уроках музичного мистецтва.

Предмет дослідження: вокально хорова робота як засіб емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики на уроках музичного мистецтва.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, змодельовати та експериментально перевірити методику формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва.

Завдання

1. Проаналізувати поняття «емоційно-ціннісне ставлення до музики».
2. Охарактеризувати методи та прийоми формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики.
3. Систематизувати форми та методи вокально-хорової роботи на уроці мистецтва.
4. Вивчити сучасний досвід формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики на уроках мистецтва.
5. Розробити параметри, рівні та критерії сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів.
6. Змодельовати та реалізувати методику формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках мистецтва в 5-7 класах .
7. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики.
8. Проаналізувати результати педагогічного експерименту.

Гіпотеза дослідження: рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики на уроках мистецтва в 5-7 класах підвищиться за умови використання в процесі вокально-хорової роботи сприймання та обговорення вокально-хорових творів, інтерпретації пісень, творчої діяльності, тому що це сприятиме вияву емоцій, почуттів до музики, розвитку відчуття краси музичних творів, естетичних смаків, розумінню творів музичного мистецтва, значимості, важливості музики та музичної діяльності, захопленості, прагненню до музичної, творчої діяльності.

Методи дослідження: теоретичні – вивчення філософської, психолого-педагогічної, музикознавчої літератури для визначення теоретико-методологічних понять, аналізу проблеми; емпіричні – вивчення, узагальнення і систематизація педагогічного досвіду, аналіз власної педагогічної діяльності, бесіди, спостереження, констатувальний та формувальний експерименти; методи математичної статистики.

База дослідження. Експериментально-дослідна робота проведена на базі Опорного закладу «Котівський ліцей» Олександрійської селищної ради Рівненської області. Усього в експерименті брало участь 34 учні п'ятих класів, 10 вчителів музичного мистецтва.

Дослідження проводилося протягом трьох етапів у 2022-2023 рр.

Перший етап – вивчення та опрацювання спеціальної літератури, її аналіз та систематизація.

Другий етап дослідження – розробка рівнів, критеріїв та методики діагностики естетичного ставлення молодших школярів до дійсності, проведення констатувального експерименту.

Третій етап – розробка методики розвитку емоційного-ціннісного ставлення учнів до музики у процесі вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва, проведення формувального експерименту, кількісний та якісний аналіз отриманих даних, їх теоретичне осмислення.

Наукова новизна дослідження: Уточнено суть поняття «емоційно-ціннісного ставлення до музики». На основі наукових праць здійснено спробу дати визначення емоційно-ціннісного ставлення як системи відносин до світу, до діяльності, до людей, яка передбачає засвоєння емоційного досвіду, накопиченого людством, і розробку системи цінностей, запрограмованої суспільством; як системи уявлень, понять, суджень про значення того чи іншого ціннісного об'єкта, емоційних реакцій.

Теоретична значимість дослідження полягає в розробці рівнів, критеріїв та показників рівня емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики на уроках мистецтва в 5-6 класах.

Практична значимість дослідження полягає у розробці методики методики формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва в 5-7 класах, розробці циклу уроків музичного мистецтва у 5 класі.

Матеріали дослідження можуть бути використані учителями музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти на уроках музичного мистецтва, викладачами та студентами закладів вищої освіти у процесі педагогічної практики та у процесі методичної підготовки.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі в Міжнародній науково-практичній конференції РДГУ «Мистецька освіта та розвиток особистості» (29 березня 2023 року), тема доповіді «Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-6 класів».

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено у публікації «Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-6 класів» [50], «Модель музично-педагогічного досвіду» [49].

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (52 найменувань). Основний текст роботи викладено на 89 сторінках, загальний обсяг роботи – 96 сторінок. Робота містить 2 рисунки, 19 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В 5-7 КЛАСАХ

1.1. Психолого-педагогічні аспекти поняття «емоційно-ціннісне ставлення до музики»

Зміст освіти й досі займає провідне місце в сучасному дидактичному пізнанні, оскільки відповідає установкам культурної парадигми освіти. У 80-х роках минулого століття науковці-педагоги І. Я. Лернер, М. М. Скаткін, В. В. Краєвський визначили поняття «зміст освіти» в культурі суспільства, виділивши в його структурі чотири елементи (компоненти): досвід знань про природу, суспільство, техніку, людину, про способи діяльності; досвід реалізації відомих методів діяльності; досвід творчої діяльності; досвід емоційного і ціннісного ставлення до світу, до людей, до самого себе [47, с. 44-57].

І. Я. Лернер визначає емоційно-ціннісну складову як систему норм відносин до світу, до діяльності, до людей, яка характеризується тим, що передбачає засвоєння емоційного досвіду, накопиченого людством, і розробку системи цінностей, запрограмованої суспільством [47, с. 45].

В. М. Мясищев трактує «ставлення» як цілісну систему свідомого, вибіркового відношення, заснованого на досвіді психологічних зв'язків індивіда з різними сторонами і об'єктами дійсності, які виражаються в діях людини, його реакціях, переживаннях і формуються в діяльності й спілкуванні. Важливою є думка В. М. Мясищева про те, що особистість характеризується не знаннями, вміннями і навичками, а своїми ставленнями, тобто формою участі і співучасті індивіда в чому-небудь, а також формою значущості для особистості чого-небудь [35].

Цінності, на думку В. В. Бахтіна, відображаються в свідомості людини у вигляді уявлень, понять, суджень про значення того чи іншого ціннісного

об'єкта. У свою чергу, оцінка також може приймати форму емоційних реакцій: захоплення, відрази, цікавості, захоплення, байдужості та інших. Чим більше критеріїв оцінювання учень може використовувати для певної цінності, тим більш значущою для них буде ця цінність [5, с. 555].

Глибинним ціннісним смислом особистості, завдяки якому збагачується морально-духовна система, є, на думку І. Д. Бега, совість. Вона забезпечує безперервний самореалізаційний потенціал особистості [8].

Емоційно-ціннісним ставленням до себе В. Раєва називає самоповагу, що відображає загальний рівень будь-якої самооцінки, ґрунтується на збігові рівнів домагань і досягнень, є незалежною від переваг і недоліків оцінки референтною групою, встановлюється за збігом планованого й досягнутого [41.]. Г. М. Бевз зауважує, що не маючи власної самоцінності, дитина постійно відчуває емоційний дискомфорт [6].

З емоційно-ціннісним ставлення особистості тісно пов'язане поняття «емоційний інтелект». На думку О. О. Бантишевої, він є тією сполучною ланкою, яка допомагає осмислити міжособистісні взаємини на основі розуміння емоцій та почуттів суб'єктів взаємодії, вибудовувати лінію поведінки в потрібному річищі, створити максимально комфортне співіснування в соціумі, домагатися поставлених цілей під час конструктивної взаємодії з іншими людьми. Високий рівень емоційного інтелекту характеризуються вираженими здібностями до розуміння емоцій (власних та інших людей), вияву емоцій та управлінням емоційною сферою, що зумовлює більш високу адаптивність та ефективність у спілкуванні та діяльності [4].

У Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах зазначається: «Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід поколінь, втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції. Цінності мистецтва важливі також з огляду на сучасне існування дітей і молоді в

полікультурному просторі. Завдяки універсальності художньо-образної мови вони передають зрозумілу для різних народів смислову інформацію, дають змогу особистості вступати в невербальний діалог з різними культурами минулого і сучасності, розуміти інших і розширювати таким чином свій власний духовний світ, його унікальність і самобутність» [28].

Мета художньо-естетичного виховання, на основі Концепції, є формування в учнів особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності [28].

Головними завданнями, визначеними у Концепції є завдання збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості; виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, виховання здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки [28].

Ціннісні орієнтації, на думку С. У. Гончаренка, є вибірковою, відносно стійкою системою спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтованою на певний аспект соціальних цінностей, які формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Виховання людини можна педагог розглядає як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій [14, с. 357].

На думку Т. М. Пляченко, цінності є основними складовими структури особистості, які визначають спрямованість, активність, діяльність, волю, які орієнтують людину на визначені цілі та регулюють її соціальну поведінку. Пізнання людиною світу відбувається крізь призму цінностей і виявляється в особистісних установках, властивостях, якостях, ставлення особистості до

суспільства, природи, до самої себе. Цінності зумовлюють мотиви і спрямованість практичних дій суб'єкта [40, с. 20].

Цінності як поняття або переконання В. Крижко та І. Мамаєва класифікують за відносною важливістю і спрямованістю на задоволення універсальних людських потреб, які задовольняються реалізацією таких мотивів: саморегуляцією (вибір, творчість, дослідження); стимулюванням (повнота життєвих відчуттів); гедонізмом (насолада життям, задоволення); досягненням (особистий успіх); владою (соціальний статус престижу, панування над людьми); безпекою (стабільність, гармонія); конформністю (обмеження дій, що спричиняють шкоду іншим); традицією (повага й підтримка звичаїв, визнання ідей культури і релігії); прихильністю (підтримка благополуччя людей); універсалізмом (розуміння, вдячність, терпимість, підтримка благополуччя) [29, с. 36].

Духовне становлення особистості дитини пов'язане з формуванням емоційно-ціннісного і духовно-морального ставлення до мистецтва, розвитком загальних і спеціальних здібностей, універсальних якостей особистості, почуттями, потребами, смаками.

Естетичні почуття, на думку С. У. Гончаренка, – це особливі почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в дійсності й у творах мистецтва. Вони тісно пов'язані з усією системою ставлення людини до дійсності, ознакою розвинутого естетичного сприймання, істотним критерієм естетичної культури людини [14, с.119]. Естетичний смак С. У. Гончаренко розглядає як здатність оцінювати явища природи й соціального життя, мистецтва як прекрасне й потворне, піднесене й низьке, трагічне й комічне. [14., с.311].

На формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини, на виховання в людини гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в його різноманітних проявах спрямована система естетичного виховання [14, с.266].

Метою естетичного виховання, на думку Р. В. Вільчанської, є формування духовно багаті людини, яка глибоко розуміє твори мистецтва, має високо розвинуті естетичні смаки, відчуває красу навколишнього світу і прагне до творчого перетворення дійсності за законами прекрасного [12].

Г. Гегель називав естетичне пізнання, або мистецтво, першою формою самовияву ідеї, естетику – «філософією мистецтва», або «філософією художньої творчості» [13, с. 7]. Філософ наголошує, що краса мистецтва є красою, яка народжена і відроджена на ґрунті духа, прекрасне в мистецтві є вищим від природної краси [13, с. 37].

Розвиток інтересу до мистецтва, формування в людини вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості (смаків, поглядів, потреб), розвиток естетичного сприймання, художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби вносити в життя прекрасне є метою художнього виховання [14, с. 119].

Цілеспрямованим пізнанням музики, розвитком музично-естетичних смаків людини, любові до музики, збагаченням її музичної культури та здібностей, вдосконаленням здатності розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою опікується система музично виховання [14, с. 219].

Т. М. Пляченко підкреслює цінність, унікальність та багатогранність музики як субстанції і способу взаємодії людини зі світом, її вплив на емоційну та духовну сфери особистості, як вид мистецтва, як суспільне, соціальне, комунікаційне явище [40, с. 18-19].

Аксіологічне ядро музичних творів, на думку Г. Г. Коломієць, складають загальнолюдські цінності, які є смисловим наповненням музичного твору, які «вичитує» реципієнт у процесі сприймання музики відповідно до своїх ціннісних орієнтацій. Науковець підкреслює аксіологічний статус музики і розглядає її як естетичний феномен, що має над комунікативне значення; як спосіб ціннісної взаємодії людини зі світом; як цінність для людини, що знаходиться в діалозі з нею та існує в людському бутті, виконуючи світоглядну, етичну, естетичну та

інші функції; як спосіб упровадження теорії цінностей у процес музичного сприймання, що здійснюється в системі «автор – твір – виконавець – слухач» [26.].

Сприйняття мистецтва, на думку Г. В. Локаревої, є художньо-естетичним та емоційно-естетичним, психоенергетичний актами. «Сила і характер співпереживання прямо залежать від світогляду, оцінок, потреб, ціннісних орієнтирів, що, власне, і складає соціальну сутність особистості. Водночас у процесі стійкої практики сприйняття мистецтва в цілому, зокрема позначених вище типів інформації, що визначають зміст і глибину співпереживання, відбувається вплив художньо-естетичної інформації сприймання твору на свідомість особистості, у свою чергу — на емоційно-почуттєву сферу, тобто співпереживання.

Г. В. Локарева зазначає, що практикування у відчутті мистецтва сприяє формуванню суспільного начала, розвитку почуття жалю, співчуття, бачення значущості людини, її призначення, здатності диференціювати добро і зло — усе, що складає моральну основу особистості. Відчуття на особистісному рівні є здатністю усвідомлювати світ за допомогою мистецтва, бачити себе очима іншої людини — героя твору, автора (емоційна, психологічна, індивідуально-авторська інформація) [30, с. 36].

Мистецтво, творча, мистецька діяльність, на думку О. М. Олексюк, мають суттєвий вплив на формування гуманності особистості, а розуміння естетичного виховання стає значущою позитивною суспільною силою, ефективним засобом пробудження загальнолюдських гуманних якостей: чесності, сумління, порядності, працелюбства, відповідальності, творчої ініціативи тощо. Науковиця вважає, що естетичний потенціал мистецтва – у здатності інтегрувати діалог людини зі світом, втіленні ідеї Краси у виразності форм та естетичній досконалості всієї структури художнього матеріалу, у можливості актуалізації його естетичної сутнісної сили в реальній культурній ситуації та в надбуттєвості [37].

І. В. Молодушкіна зауважує на важливості емоційно-ціннісного розвитку особистості з дошкільного віку: «Саме емоції відіграють важливу роль у житті дітей: вони допомагають сприймати навколишній світ і реагувати на нього, у результаті визначають усе подальше життя людини, її успішність і місце в соціумі, ... у долучені дитини дошкільного віку до загальнолюдських цінностей, установленні перших взаємин із людьми, в розумовому та загальному її розвитку» [23, с. 4].

Емоція, душевне хвилювання, душевний рух, за Р. М. Грановскою, – це психічний процес, що відображає у формі переживань особистісну значущість та оцінювання зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини. Емоції потрібні для віддзеркалення суб'єктивного ставлення людини до самої себе і до навколишнього світу [17].

Р. М. Грановская визначає складові емоцій: суб'єктивне переживання; реакція організму (тіла, голосу), сукупність думок, що супроводжують емоцію; особливий вираз обличчя; генералізовані реакції; схильність до дій, тенденція поводитися певним чином, які можуть складові виявляються одночасно, впливати на решту складових [23, с. 10].

«Емоції беруть безпосередню участь у навчанні через функцію підкріплення, – пише І. В. Молодушкіна. Швидше і довше залишаються в пам'яті значущі навчальні ситуації, що викликають сильні емоційні реакції. Емоції успіху-неуспіху мають здатність прищепити любов до навчання, виду діяльності або назавжди загасити її. Емоції впливають на характер мотивації [23, с. 15].

Почуття, на думку І. В. Молодушкіної, є одним з видів емоційних станів. «Головна відмінність емоцій і почуттів полягає в тому, що емоції, як правило, мають характер орієнтовної реакції, тобто дають первинну інформацію про недолік або надлишок чого-небудь, тому вони часто бувають невизначеними і недостатньо усвідомленими (наприклад невиразне відчуття чого-небудь). Почуття, навпаки, здебільшого наочні та конкретні. Таке явище, як «невиразне відчуття» (наприклад, «невиразні докори»), свідчить про невизначеність

почуттів і може розглядатися як процес переходу від емоційних відчуттів до почуттів» [23, с. 24].

Естетичне виховання і мистецьке навчання, на думку С. А. Ничкало, нерозривно пов'язані в цілісному навчально-виховному процесі. Важливим є не просте засвоєння знань і навичок, а становлення повноцінної особистості учня в комплексі її граней: розширення світогляду, розвиток творчих здібностей, набуття нових знань, збагачення життєвого досвіду, а також духовне зростання, що відбувається завдяки емоційно-почуттєвій сфері, без якого неможливе сприймання і творення мистецтва. Робота емоційно-почуттєвої сфери є розвивальним імпульсом, поштовхом до осмислення своїх почуттів, глибшого розуміння себе, різних явищ життя і свого ставлення до них, тобто – формування системи цінностей і їх усвідомлення, осмислення. Авторка підсумовує: «...емоції і почуття, які виникають в учнів у процесі естетичного виховання, невід'ємні від ціннісного компонента самосвідомості» [36, с.244].

Змістом ціннісних орієнтацій, за М. А. Михаськовою, є переваги й ставлення до творів музичного мистецтва: готовність оцінювати музичні твори, здатність доводити своє ставлення до музичного мистецтва і виявляти стійкий інтерес до музично-освітньої діяльності, здатність до естетичної оцінки музичного твору, стійкий інтерес до музичного мистецтва, розвиненість художнього смаку [34, с. 9].

У вимогах до обов'язкових результатів навчання учнів у мистецькій освітній галузі ЗЗСО орієнтирами для оцінювання загальних результатів ціннісного ставлення до мистецтва учнів 5-6 класів визначено наступне: «учень пояснює цінності, закладені в художньому творі та коментує своє ставлення до них» [20].

І. Д. Бех зазначає: «Педагогові як організатору художнього виховання підростаючої особистості важливо орієнтуватися на те, що якраз повнота насолоди є головним критерієм художнього розвитку. Тож всі його методичні засоби мають бути спрямовані на досягнення такого емоційного стану

особистості. Перебіг естетичного сприймання, тобто його процес є переживанням як милуванням, результат якого – насолода. Це основний закон художнього виховання особистості» [7, с. 42].

Н. Г. Калашник, В. Л. Вертегел підкреслюють що, у кожне естетичне споглядання, враження закарбовуються в пам'яті, формують емоційно-смакову оцінку. Емоційний вид пам'яті працює на «записування» усього, що створило приємне враження, що має естетичний вигляд: огляд архітектурних шедеврів у подорожі, п'єси та декорацій у театрі, картин та інших предметів, що виставляються в музеях або на персональних виставках митців [25, с. 51].

В. О. Сухомлинський великого значення надавав емоційно-ціннісній сфері як основі гуманної педагогіки. «Навчання – це насамперед взаємовідносини між людьми, обмін духовними цінностями, взаємна віддача сердечної доброти, співчуття. Усе шкільне життя повинно бути пройняте духом гуманності» [44, с. 115].

Усі праці В. О. Сухомлинського пройняті пошаною до особистості дитини, розумінням її інтересів, почуттів, позиції: «Дитячий світ – це особливий світ. Діти живуть своїми уявленнями про добро й зло, честь і безчестя, людську гідність. ...Я завжди вважав за необхідне стати деякою мірою дитиною. Тільки за цієї умови діти не будуть дивитися на вас як на людину, що випадково потрапила за ворота їхнього казкового світу і якій байдуже, що діється всередині цього світу» [46, с. 29].

В. О. Сухомлинський надавав великого значення слову, як найтоншому доторканню до серця, що може стати «і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом». Мудре і добре слово дає радість, а нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду [48, с. 18].

На формування ціннісних орієнтацій В. О. Сухомлинський радить впливати своєрідними «заповідями», які він називає «дев'ять негідних речей», які не повинні займати місце в житті людини, зокрема педагога. До них педагог

відносить: негідно отримувати своє благополуччя, радість, спокій за рахунок утисків та приниження інших людей; негідно залишати товариша в біді, бути байдужим до чужого горя; негідно привласнювати результати праці інших, ховатися за чужі спини; негідно бути байдужим, боязливим, відступати перед труднощами; негідно задовольняти лише власні потреби, пристрасті; негідно мовчати, коли твоє слово – чесність, благородність і мужність, бо мовчання – малодушність і підлість; негідно справжній людині не тільки брехати, а й не мати власної думки, погляду, свого обличчя; негідно легковажно кидатися словами, давати нездійсненні обіцянки; негідно надмірно жаліти самого себе, як і безжально і байдуже ставитися до іншої людини [48, с. 20].

Значення розвитку емоцій та думки В. О. Сухомлинський підкреслює наступним чином: «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини». Казки самого педагога та складання казок самим дітьми «роздмухували вогник дитячої думки і мови», буйна фантазія поєднувалася з глибоким моральним змістом [45, с. 220].

Емоційно-ціннісне ставлення школярів до творів мистецтва, на думку С. А. Ничкало виявляє себе через їхні індивідуальні мистецькі уподобання. Психологічним рушієм (частіше прихованим, неусвідомленим) для виникнення уподобання в певному виді мистецтва, творчості художника, архітектурному стилі, жанрі живопису тощо є задоволення – особливе позитивно забарвлене почуття, яке виникає тоді, коли твір мистецтва сподобався, зацікавив, «припав до душі» [36].

Таким чином, емоційно-ціннісне ставлення є системою відносин до світу, до діяльності, до людей, яка передбачає засвоєння емоційного досвіду, накопиченого людством, і розробку системи цінностей, запрограмованої суспільством (І. Я. Лернер); системою уявлень, понять, суджень про значення того чи іншого ціннісного об'єкта, емоційних реакцій (захоплення, відрази, цікавості, захоплення, байдужості тощо) (М. М. Бахтін).

Емоційно-ціннісне ставлення до музики є виявом емоцій, почуттів до музики, відчуттям краси мистецтва, розумінням значимості, важливості музики та музичної діяльності, розумінням творів музичного мистецтва, розвиненості естетичних смаків, прагненням до музично-творчої діяльності (М. А. Михаськова).

1.2 Методи та прийоми формування емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-7 класів

У педагогічній психології учнів 5-7 класів (від 10-11 до 12-13 років) відносять до підліткового віку (молодшого підліткового віку). У цей період відбувається процес розвитку самосвідомості, що пов'язано емоційно-ціннісним ставленням дитини до світу.

На думку О. Б. Столяренко, у підлітковому віці накопичуються психічні резерви для розвитку самосвідомості та уваги до власної особистості: підліток прагне відрізнятись інших, протиставляти себе дорослим, бути самостійним; прагне до самостійності виявляється в усвідомленні своєї причетності до дорослих, хоча інколи подібне усвідомлення суперечить їх можливостям.

Основними причинами, на думку вченої, що впливають на виникнення новоутворень у самосвідомості підлітка, є соціальні умови його життя, що висувають нові вимоги до його поведінки й діяльності в навчанні, в системі взаємин з дорослими тощо.

Необхідними потребами підлітка стають самопостереження, самопізнання, ставлення до себе, саморегулювання діяльності та поведінки – основні прояви самосвідомості. Інтерес підлітка до свого внутрішнього світу, роздуми про себе, про свої стосунки з іншими, своє місце в колективі виникають, як зазначає О. Б. Столяренко, на основі його інтересу до інших людей і передусім одноліток. Розвиток інтересу до інших зумовлений новими формами

спілкування підлітків між собою, що будується на спільних цікавих справах, обговореннях тощо. Встановлюються глибші особистісні взаємини, пов'язані з різноманітними почуттями (симпатії, дружби, кохання та ін.) [43, с.127].

Важливим у підлітковому віці, на думку О. Б. Столяренко, є розвиток самооцінки – складного і суперечливого процесу самостереження й самоаналізу, який стає джерелом самовиховання особистості та її подальшого розвитку. Психолог підкреслює значення підліткового періоду у розвитку самосвідомості, її особливої значущості для розвитку особистості, «самосвідомість не тільки відображає особливості формування особистості, а й сама значною мірою впливає на весь процес подальшого її становлення» [43, с.127-128; 18, с.13].

О. Маленицька у дисертації «Формування естетичного смаку старшокласників засобами народних звичаїв та обрядів» підкреслює, що велика роль у формуванні естетичного смаку юнацтва належить саме народним звичаям і обрядам, які, окрім світовідчуття та світосприймання, акумулюють у собі народне уявлення про красу, її принципи та критерії, естетичні ідеали та смаки.

Естетичне ставлення до музики, за визначенням О. А. Маленицької, – це відображення її у свідомості дитини, комплекс індивідуальних, вибіркових зв'язків особистості дитини з творами музичного мистецтва та різними видами музичної діяльності. Якщо у дитини викликає захват краса, мужність, відображені в музиці, – то цим розв'язується основне завдання морально-естетичного виховання і успішно формується музична діяльність. Тому педагогиня в систему морально-естетичного виховання молодших школярів засобами української музики вводить систему пісень для розвитку морально-естетичної культури дітей. Поряд із вивченням пісень вона використовує інші види роботи: гра на дитячих інструментах, розповіді, бесіди, слухання музики, дидактичні ігри, інсценізації, музичні розваги, творчу роботу [31].

У дисертаційному дослідженні О. С. Аліксійчук «Морально-естетичне виховання молодших школярів засобами української народної музики» автор

доводить, що моральна культура вбирає різні взаємини людини з навколишнім світом, передбачає вміння любити і поважати людину, жити серед людей, формувати моральне ставлення до людини і суспільства, створити атмосферу довіри, поваги до людської гідності, духовно-моральну, психологічно-комфортну атмосферу у взаєминах [2, с. 61].

Естетичне ставлення до музики, на думку О. С. Аліксійчук, є відображенням її у свідомості дитини, комплексом індивідуальних, вибіркових зв'язків особистості дитини з творами музичного мистецтва та різними видами музичної діяльності. Науковець підкреслює, що захоплення дитиною красою, мужністю, відображеними в музиці, впливає на морально-естетичні почуття, смаки та музичну діяльність [2, с. 61].

О. С. Аліксійчук пропонує у систему морально-естетичного виховання молодших школярів засобами української музики ввести ряд пісень та різні види роботи з ними: гру на дитячих інструментах, розповіді, бесіди, слухання музики, дидактичні ігри, інсценізації, музичні розваги, творча робота. З розвитком музичного досвіду у дітей, на думку педагогині, не лише вдосконалюється слух, і народжується творча уява, переживання дітей набувають своєї морально-естетичної забарвленості, а й з'являється емоційне ставлення до музики [2, с. 61].

О. С. Аліксійчук для організаційно-методичного забезпечення педагогічного керівництва морально-естетичним вихованням молодших школярів засобами української народної музики пропонує вивчення пісень різних жанрів, гра на дитячих музичних інструментах, слухання музики, ігрова музично-дидактичну діяльність, творчу діяльність учнів (на уроках); фольклорно-етнографічну пошукову роботу, гру в оркестрі дитячих музичних інструментів, хор дітей і батьків (в позаурочній роботі). З розвитком музичного досвіду, на думку педагогині, у дітей з'являється емоційне ставлення до музики, вдосконалюється слух, народжується творча уява, переживання дітей набувають морально-естетичної забарвленості [2, с. 9-10].

О. О. Гумінська, говорячи про самовираження учнів у музичній діяльності та пізнання себе через художньо-творчу діяльність, пропонує технологію самовираження учнів у процесі колективного музикування. В основі цієї технології лежить думка про те, що активною виконавсько-творчою діяльністю учні можуть займатися, використовуючи для цього самовираження через голос, самовираження через тіло, пластику, самовираження через музичний інструмент [18, с.20-29].

Педагогиня пропонує організовувати колективне музикування на уроці музичного мистецтва в тісному зв'язку із засвоєнням конкретної теми, конкретного навчального матеріалу, що пропонується підручником. Музичною основою музикування можуть, на думку О. О. Гумінської, стати музичний твір для слухання, його тема-образ, структура: музичні твори з яскраво вираженим метроритмом можуть доповнюватися звучними жестами або елементарним супроводом, а структурні особливості, образність твору – можуть доповнюватися пластикою тіла [18, с.20-29].

Створюючи умови для самовираження учнів на уроках музичного мистецтва, О. О. Гумінська пропонує: вокально-інструментальні діалоги, створення текстів пісень, інсценізація, театралізація пісень, речитація-імпровізація з інструментальним виконавством, декламаційно-театральне оформлення музики для слухання, ритмо-вокально-пластичні діалоги зі звучними жестами; створення вокально-пластичних композицій на заданий сюжет, літературний твір; колективне створення ритмо-пластичних та інструментальних композицій, пластична імпровізація на основі літературного тексту, музичного твору, образу епохи, композитора, стилю; пластично-звуконаслідувальне втілення живописних образів; театралізація, пластична реалізація музичних творів; створення пластично-вокальних, танцювально-театральних композицій; інструментальна імпровізація на основі літературного тексту, образу, мистецького стилю, картини тощо; інструментально-пластична імпровізація супроводу до пісні, музичного твору для слухання; створення

інструментально-танцювальних композицій, вокально-інструментально-пластичних композицій на основі образу, літературного тексту, інструментально-вокально-танцювальних композицій тощо [18, с. 20-29].

Вважаємо цінним досвід О. Я. Ростовського щодо розвитку емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі музичного сприймання. Педагог розробив словник емоційно-образних визначень музики, що включає епітети, за допомогою яких можна передавати враження від музики, розширювати словниковий запас виразних характеристик музики, сприяти глибшому усвідомленню своїх музичних вражень і переживань [42].

Л. М. Масол вважає, що формуванню особистісного емоційно-естетичного ставлення до мистецтва, сприятиме включення учнів у фасилітовану дискусію. Під час групового обговорення творів мистецтва учні вчаться висловлювати власні міркування, а також сприймати думки інших, погоджуватися з ними або заперечувати, доповнювати й уточнювати їх. Відповідаючи на запитання, діти поглиблюють навички ретельного спостереження, вироблення гіпотез, трактування значення твору, аргументування своєї думки. В умовах фасилітованої дискусії учні вчаться наводити докази власного «бачення» їх сенсу, переконливо висловлювати свої думки [32].

При викладанні предметів естетичного циклу В. В. Бахтін радить використання завдань, що провокують учнів на вирішення життєвих ситуацій, висування і обґрунтування гіпотез, на оцінку вчинків, на пробудження в учнів широкого спектру емоційних реакцій, на оперування поняттями «цінність», «ціннісні відносини», «загальнолюдські цінності», «особисті смисли», «життєві позиції», «культура», «краса» та ін. [5].

В. В. Бахтин пропонує методику формування емоційно-ціннісного ставлення школярів до музично-естетичної діяльності, до якої увійшли: підбір поетичних і прозових творів, адекватних музичному твору, музичних фрагментів до літературних творів; складання музично-поетичних і літературно-музичних композицій; словесний опис музики з використанням термінів-характеристик,

словосполучень; написання творів про музику (опис музичних «портретів», картин природи, психічних станів); композиції віршів до музики; складання вірша до улюбленого музичного твору; відтворення музичних образів у малюнках; підбір музики до картин; графічне моделювання музики; кольорове моделювання музики [5].

Н. М. Павлюк вважає, що естетичні цінності можуть стати особистими переконаннями, стійкими оцінними принципами, якщо вони формуються на основі живого, активного сприймання, безпосереднього спілкування учнів з художніми творами. Для цього педагогиня рекомендує пояснення вчителем творів мистецтва, аналіз образної структури, ілюстрацію музичного матеріалу, що може вплинути на сприймання дітей, допомогти їм розібратися у художніх якостях твору. А виконавська інтерпретація має відповідати словесній характеристиці особливостей художнього образу, підтверджувати її.

Аналіз музичних творів, їх естетична оцінка, на думку Н. М. Павлюк, є обов'язковим елементом не тільки слухання музики на уроці, але і інших видів музичної діяльності учнів – їх участі у виконавстві (хорошому співі, грі на музичних інструментах), оволодінню музичною грамотою. Виразність вокально-хорового чи інструментального виконавства досягається тоді, коли учень глибоко відчуває та розуміє ідейно-емоційний зміст твору, розкриває своє ставлення до музики. А теоретичні знання, на думку Н. М. Павлюк, допомагають пояснити учням особливості музичної мови: мелодії, темпу, сили звучності, звучання регістрів та ін. [38, с. 340.].

Т. В. Дорошенко вважає, що «естетична діяльність починається з емоційного збудження, естетичного переживання, яке переводиться в працю. Важливо так організувати роботу учня, щоб вона сама чи її результати збудили у нього позитивні почуття» [21].

Таким чином, методами розвитку емоційно-ціннісного ставлення на уроках мистецтва в 5-6 класах є: емоційно-образні визначення музики (епітети, за допомогою яких можна передавати враження від музики, розширювати

словниковий запас виразних характеристик музики, сприяти глибшому усвідомленню своїх музичних вражень і переживань) (О. Я. Ростовський); фасилітована дискусія, коли учні вчаться висловлювати власні міркування, трактування значення твору, аргументування своєї думки, наводити докази власного «бачення» їх сенсу, переконливо висловлювати свої думки (Л. М. Масол); завдання, що провокують учнів на вирішення життєвих ситуацій, висування і обґрунтування гіпотез, на оцінку вчинків, на пробудження в учнів широкого спектру емоційних реакцій; бесіда з оперуванням поняттями «цінність», «ціннісні відносини», «загальнолюдські цінності», «життєві позиції», «культура», «краса»; підбір поезії до музики, музики до літератури, складання літературно-музичних композицій, використання термінів-характеристик, опис музичних «портретів», картин природи, психічних станів, складання вірша до улюбленого музичного твору; відтворення музичних образів у малюнках; підбір музики до картин, графічне моделювання музики, кольорове моделювання музики (М. М. Бахтін); активне сприймання, безпосереднє спілкування учнів з художніми творами, пояснення вчителем та аналіз творів мистецтва, аналіз образної структури, ілюстрація музичного матеріалу, виконавська інтерпретація як виразне вокально-хорове чи інструментальне виконавство (Н. М. Павлюк); емоційного збудження, естетичного переживання, пробудження позитивних почуттів» (Т. В. Дорошенко).

1.3 Вокально-хорова робота на уроках мистецтва: розвивальний та виховний потенціал

Специфічною особливістю сучасного уроку музичного мистецтва є різноманітність видів діяльності, серед яких вокально-хорова робота – обов'язковий елемент організації навчальної діяльності на уроці [19, с.10-11].

Вокально-хорова робота, на думку А. Ю. Панчак, є важливою (а в класичних традиціях масової музичної освіти – чи не єдиною) складовою уроку музичного мистецтва. Педагогиня зазначає, що «будь-яка вокально-хорова робота неможлива без врахування її мети, методичних особливостей в контексті теми уроку, його організаційних особливостей, вікової специфіки дітей. Головним завданням і основою вокально-хорової роботи є розвиток вокально-хорових навичок дитини, а саме: правильної співацької постави, співочого дихання, звукоутворення, артикуляції, звуковедення, чистого інтонування, строю, ансамблевих навичок. Вокально-хорові навички формуються у процесі вивчення пісенно-хорового репертуару, а також за допомогою спеціальних вокальних вправ» [39, с. 371].

Вокально-хорова робота, на думку Н. Гороховської, вирішує велике коло завдань, серед яких: формування та розвиток співацьких навичок, досвіду вокального виконавства, виразного співу; розвиток музичних, зокрема вокально-хорових здібностей, музичної пам'яті, музичного слуху, оцінки власної виконавської діяльності, вміння аналізувати спів інших; уваги до всіх нюансів, які допомагають виразному співу (положення голови, корпусу тощо); найкращих якостей голосу (дзвінкості, легкості, достатнього співацького діапазону); формування стійкого інтересу до музики в цілому і співу зокрема; сприяння збагаченню музичної, зокрема співацької культури; накопиченню музично-пісенного репертуару та вмінню його використовувати в повсякденному житті; стимулювання бажання співати індивідуально, в ансамблі, у хоровому колективі, а капела та з супроводом; розвиток творчих навичок на ґрунті співацької діяльності (імпровізація, інтерпретація, власна творчість) [15, с.51].

Н. Гороховська подає власну логіку розучування та виконання зразків пісенного репертуару. На першому етапі педагогиня пропонує ознайомлення з піснею, що включає вступне слово вчителя, художній показ твору, бесіду про нього, словникову роботу, розучування літературного тексту, роботу над дикцією. Другий етап роботи над піснею – вивчення музичної партії та засвоєння

літературного тексту. Третій – технічна робота над піснею: аналіз будови пісні, визначення засобів виразності, перевірка рівня знань, корекція технічних недоліків у виконанні пісні, робота над виразним виконанням твору. Четвертий – робота над художнім образом: шліфування тексту та робота над виразним, емоційним виконанням пісні в колективі [16, с. 52-53].

Г. Л. Єржемський вважає важливим психологічний вплив диригента на колектив через активний спонукаючий волевий емоційний імпульс. Волевий посыл енергії повинен бути щирим, підкріпленим знанням мети і засобів її досягнення [22]. Ю. В. Мережко згадує вислів «Хто не горить, той не запалює», доводячи те, що вчитель повинен мати тверді та ясні погляди, принципи та ідеали, вірити в них і тоді він зможе переконувати учнів (хористів) [33, с. 110].

А. Ю. Панчак пропонує оновлювати вокально-хорову складову уроків музичного мистецтва через нетрадиційні підходи: нетрадиційне вправління та розспівування (вокальні фізкультхвилинки, артикуляційні вправи-чистомовки, колективна ритмізована декламація, вокальні імпровізації, вокально-хорові ігри тощо); нетрадиційні прийоми роботи над піснею («Пісні-малюнки», «Прикрасимо пісню», «Співаємо ланцюжком» та ін.), оригінальні форми її виконання (пісня-танець, пісня- вистава, пісня-музикування).

На емоційно-чуттєвому підґрунті, на думку А. Ю. Панчак, зростає емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва через рефлексію, вміння фіксувати й піддавати осмисленню емоції і почуття, набуті в контексті естетичного виховання (вокально-хорової роботи). Емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва розповсюджуються на всі аспекти буття людини, розвиваються і вдосконалюються протягом життя, спонукають до глибшого самоусвідомлення, розуміння своїх життєвих цінностей, допомагаючи людині в самореалізації і успішній соціальній комунікації [39, с. 371].

Т. Дорошенко пропонує під час виконання знайомої пісні використати такий прийом «актори і критики»: поділити клас на дві групи «акторів» і «критиків»: «актори» співають, а «критики» – оцінюють виконання. Педагогиня

вважає, що, оцінюючи виконання товаришів, учні набувають навичок спостереження, аналізу, вчать уважно слухати, порівнювати, узагальнювати, естетично переживати, підмічати красиве. Т. Дорошенко підмічає, що активізується виконавсько-творча діяльність дітей, стимулюється виразність, артистичність: діти пропонують шляхи найбільш виразного виконання музичних творів, байдужих до виконання не залишається. Вона вважає, що дух змагання емоційно збуджує учнів: «Хто краще виконає пісню — хлопчики чи дівчатка (учні першого чи другого ряду)?» тощо [21].

Т. Дорошенко стимулює естетичні переживання за допомогою демонстрації досягнень однокласників, старшокласників, дорослих: учитель продемонстрував професійне володіння голосом під час виконання улюбленої пісні учнів, а потім показав її у виконанні старших учнів, запросивши їх на урок. Це, на думку вчительки, викликало бажання учнів займатися співом додатково (брати участь у роботі вокального гуртка, хору тощо), а також поліпшити власне виконання пісні [21].

Часто діти малюють вдома чи на уроці ілюстрацію до прослуханої чи створеної ними музики. Кращі малюнки можна відібрати і помістити на виставку в кабінеті музики. Важливо, щоб на цю виставку періодично потрапляли кращі малюнки кожного учня. Це значною мірою стимулює учнів до активнішого сприймання музики, викликає бажання повніше відтворювати в малюнках власні почуття, настрої, процес спостереження за розвитком музики [21].

Велику роль у розвитку прагнення до краси відіграє знання того, що робота буде публічно оцінюватися, що вона цікава для вчителів, батьків, знайомих. Дитина повинна бачити певну мету, заради якої вона працюватиме, віддаючи всі сили. Вчителі музики знають, як старанно і наполегливо вчать учні пісні до свята, усвідомивши, що мами дуже зрадіють, сприйнявши ці пісні, як подарунок. Або як завзято працюватимуть діти, коли сам директор школи звернеться до них з проханням підготувати музичні номери до шкільного свята. Окрім того вона пропонує активізувати творчу діяльність через присвоєння учням звань «кращий

диригент класу», «перший танцюрист», «майбутній співак», «головний режисер» та ін., дає змогу вчителю поступово підвищувати вимоги конкретно до кожного [21].

У власному музично-педагогічному досвіді Т. Дорошенко є робота над вдосконаленням сприймання та оцінювання учнями музики: вони повинні дати відповіді, висловлювання, оцінні судження про музичні твори. Вчителька спонукає учнів до щирих розмірковувань, викликаних почуттями, переживаннями від сприймання музики, до доповнень, розширень, збагачень відповідей однокласників. Окрім того, вона пропонує учням самостійно узагальнювати, зробити висновки, пропонувати свої варіанти виконання пісень тощо: «Пофантазуйте, що було б, якби зникла музика», «Уяви, що ти — Попелюшка. Яку пісню ти заспівала б на балу?», «Чи є в цьому творі негативні персонажі, кому ти погодився б допомогти стати добрими, кращими? Як би ти це зробив?» [21].

На думку В. Ф. Черкасова, вокально-хорова робота може стати важливою частиною нетрадиційних уроків музичного мистецтва: уроку-казки, уроку-концерту, урок-подорожі та ін. [51].

Г. О. Білозерська, Т. В. Белінська, К. В. Кушнір вважають, що у процес вокально-хорової підготовки потрібно включити інтерактивні методи, які сприятимуть зростанню творчого компонента навчання і виховання, активізують роль усіх учасників навчального процесу, зміцнюючи творчо-пошукову самостійність студентів [10].

О. О. Гумінська, говорячи про вокально-хорову роботу, зазначає, що в більшості випадків вона пов'язана із розучуванням та виконанням пісень. До виконавської інтерпретації вона відносить музикування – як створення супроводу (відтворення основних елементів – метру, ритму, мелодії, окремих звуків мелодії тощо). Педагогиня пропонує використовувати імпровізований супровід на елементарних музичних інструментах, звучні жести, або вчити

акомпанемент за партитурою, за прикладом учителя, на слух, давати завдання розспівуватися вокальною імпровізацією [18, с. 20-29].

Ю. В. Мережко для розуміння змісту вокального твору пропонує його художньо цілісний аналіз. Він, на думку науковиці, активізує розумову діяльність школярів, «залучає їх поза музичний досвід як сукупність попередньо набутих художніх знань, переживань, уявлень, асоціацій до формування у них цілісного музичного сприймання [33, с. 101].

У процесі вивчення вокальної спадщини українських композиторів Ю. В. Мережко пропонує прийом «Художньо-цілісне охоплення змісту вокального твору», який допомагає залучити старшокласників до цілісного аналізу вокального твору на слух, що значно розширює пізнавальні можливості учнів, дає їм нові музичні знання, поглиблює, емоційно збагачує ті, що у них є [33., с.103].

Вона також застосовує прийом «Визначення на слух характерних інтонацій твору, що сприяють розкриттю змісту художніх образів», що допомагає учням відчувати, зрозуміти, «розгадати» інтонаційний сенс музики. Даний прийом полягає у виокремленні старшокласниками музичних та словесних інтонацій вокального твору та визначенні їх характеру, співвіднесенні літературного та музичного тексту, знаходженні спільних смислових кульмінацій [33, с.103].

Ю. В. Мережко пропонує також прийом художньо-цілісного охоплення змісту твору і визначає: 1) жанр, характер твору, образний зміст (образ-портрет, образ-пейзаж, образ-настрій, образ-дія, образ-сцена та ін.); 2) кількість музичних тем, порівняння їх схожості або контрастності; 3) засоби музичної виразності (мелодія, ритм, метр, лад, темп, тембр інструментів, фактура, динаміка, регістр), завдяки яким розкривається музичний тематизм твору. Цілісне «художнє відкриття» змісту твору, його ідеї, музичної драматургії, педагогиня вважає ключем до глибокого розуміння твору [33, с. 102].

Повноцінне сприймання та правильний розбір музичної форми твору, на думку Ю. В. Мережко, допомагає учням краще засвоїти твір та по-справжньому

оцінити художню значущість прикладу істинного мистецтва. Досвід показує, що при правильній організації сприймання музичного твору інтерес учнів до нього швидко зростає, а проживання і осмислення мистецтва активізує почуття і думки учнів [33, с. 106].

Ю. В. Мережко звертає увагу на характерні засоби музичної виразності, адже вони працюють на те, щоб вразити слухача, викликати відповідні художні емоції, художню реакцію; на художню деталь, яка надає твору неповторності, найяскравіше запам'ятовується слухачеві. Педагогиня застосовує завдання на знаходження характерних найяскравіших художніх деталей твору в інтонаційному, ритмічному, динамічному планах, що допомагає школярам віднайти «творчу знахідку», індивідуальну своєрідність твору, виразні можливості художніх засобів. У вокальному творі, на думку науковиці, такою творчою знахідкою може бути музична інтонація або оригінальна ритмічна конструкція, своєрідна гармонія тощо [33, с. 102].

В українській народній музиці, як пише Ю. В. Мережко, головним засобом передачі художньої змістовності твору найчастіше є музична інтонація. Вона є вираженням художньої думки, виявленням змісту та емоційної насиченості свідомості, невербальним засобом спілкування композитора зі слухачем чи виконавцем. Інтонаційна природа музики базується на здібності голосу передавати емоційні стани людини [33, 102].

Інтонація, на думку Ю. В. Мережко, є провідником емоцій, емоційно-насиченої думки, несе досвід відношень за допомогою просторово-часового процесу руху у його звуковій та зоровій репрезентації; звуків голосу та музичних інструментів, жесту, міміки та пантоміміки [33, с. 102].

Інтонаційну побудову вокального твору Ю. В. Мережко трактує у широкому, і у вузькому сенсі. У широкому – як характерний спосіб розвитку мелодизму епохи, як джерело становлення вокальних жанрів, художніх напрямів, стилів. Так школярі з'ясовують емоційно-образний зміст твору, передбачають ті почуття, що супроводжували процес створення музики

композитором. Далі вони визначають загальні виражальні засоби музичної мови, які допомагають розкрити зміст характеристичної, емоційної, логічно-сислової, синтаксичної, жанрово-ситуативної функцій як складових всезагального інформаційного зерна вокального твору [33, с. 104-105].

Емоційна функція інтонації, на думку Ю. В. Мережко, тісно пов'язана з характеристичною: розгляд засобів музичної виразності допомагає розкрити емоційну інформаційність твору. Емоційна функція також пов'язана і з логічно-сисловою функцією: для досягнення емоційного й цілісно-змістовного сенсу твору важливо розставити логічно-сислові наголоси, часткові та загально кульмінаційні вершини [33, с. 104-105].

Ю. В. Мережко зазначає, що аналіз інтонаційного синтаксису допомагає зрозуміти будову музичної мови вокального твору: синтаксис дає поняття про музичне речення, фрази, мотиви, періоди, пояснює значення мотиву як найважливішої синтаксичної і водночас інтонаційної одиниці музичної мови. Визначення з учнями синтаксичної побудови вокального твору, на думку педагогині, допоможе їм глибше зрозуміти «зерно» виразності музичної інтонації твору [33,104-105].

Сприймання та усвідомленню художнього змісту вокального твору сприятиме, на думку Ю. В. Мережко, жанрово-ситуативна функція, яку науковиця поділяє на ораторську, оповідну, інтонацію бесіди чи монологу, сварки чи примирення, художньої прози чи поезії, яка розкривається у тонально-ладовому, інтервальному співвідношенні музичних звуків та ритмічному рисунку мелодії, фактурі вокального твору [33, с. 104-105].

Важливим моментом у досягненні художньої змістовності вокального твору є, на думку Ю. В. Мережко, інтонація з музично-технічної точки зору: чисте інтонування стрибків, окремих музичних звуків, відчуття ладових тяжінь. Педагогиня пропонує пояснити необхідність чистого інтонування вокальних творів, потребу розбиратися у правильності співу в інтонаційному плані, розумінню учнями важливості донесення до слухачів твору у естетично

привабливому вигляді, а також звертати увагу учнів під час виконання вокального твору на інтонаційну чистоту мелодії [33, с. 106].

Ю. В. Мережко пропонує прийом «Порівняння двох вокальних творів на одну ту саму тему», який полягає у наданні старшокласникам для прослуховування двох вокальних творів, музичні форми яких вони повинні проаналізувати та знайти між ними схожі і відмінні ознаки. Прийом «Зіставлення різних виконавських трактовок того самого твору» відбувається, коли учням пропонують послухати, аналізувати один твір в різних інтерпретаціях: вокальні твори у виконанні різних співаків, вокальні зразки у запису вчителя та власному виконанні старшокласниками. Виконавський аналіз педагогиня проводить між виконанням вокального твору вчителем та записом; учнем – вчителем; записом – записом [33, с. 106].

Первинна оцінка інтерпретацій твору та виокремлення одного твору, який викликав більшу кількість позитивних емоцій здійснюється на основі відповідей на питання: «У якій інтерпретації сподобався вокальний твір?», «Який більше схвилював вас?» та ін. Емоції є першою і безпосередньою формою пізнання і оцінки, вони фіксують і оцінюють на емоційному рівні значущі для суб'єкта явища. Але більш усвідомленим, обґрунтованим оцінне судження, на думку Ю. В. Мережко, стає у процесі інтелектуальної діяльності, тобто у процесі аналізу музичного твору. На раціональному рівні чуттєва оцінка поглиблюється, уточнюється, а інколи й змінюється з розширенням знань про об'єкт оцінки, всебічним його аналізом, формуванням цілісного уявлення про те, що оцінюється [33, с. 107].

Ю. В. Мережко зауважує, що з'ясування у процесі порівняльного аналізу відмінностей засобів музичної виразності одного твору від іншого дасть можливість учням звернути на них свою увагу, запам'ятати їх на слух та визначити вокально-виконавські прийоми, завдяки яким твір набуває своєї неповторності. Педагогиня таким чином приводить учнів до розуміння того, завдяки яким вокально-виконавським вмінням та навичкам засоби музичної

виразності створюють неповторність вокального твору, збагачує музичний світогляд учнів, поповнює слухацький досвід новими уявленнями про виконавські можливості музиканта-майстра [33, с. 107].

Ю. В. Мережко зосереджує увагу учнів на вміння розрізняти види співацького дихання, звукоутворення, голосоведення та особливості артикуляції, дикції, завдяки чому учні набувають спеціального знання у галузі вокального виконавства та уявлення про можливе застосування того чи іншого виду виконавства у різних за характером творах [33, с. 107].

Ю. В. Мережко пропонує план слухового порівняльного аналізу учнем власного виконання твору з показовим виконанням цього ж твору вчителем. Прослуховуючи твір, вчителька звертає увагу на таке: «Чи лине пісня від серця співака?», «Чи добре співак передає художній зміст твору?», «Чи з точністю він передає емоції та почуття свого героя?» та ін. Відповіді на ці запитання педагогиня отримує тоді, коли засвідчить, наскільки професійно, емоційно та виразно співак виконує твір. Емоційність виконання оцінюється через вміння співака вжитися у образ героя вокального твору та з точністю, правильно розкрити його, донести до слухача. Оцінкою емоційної культури виконання є висловлювання учнів після прослуховування. Ю. В. Мережко наводить приклад такого висловлювання: «Твір зворушив до сліз; мурашки по шкірі; вразив, що хочеться самому заспівати; підняв настрій та ін.». Правильна передача емоційності вокального твору залежить від внутрішнього стану співака, його вміння з точністю передати динамічну та тембральну градацію художніх відтінків твору [33, с.108].

Відчуття виразності у процесі співу, на думку Ю. В. Мережко, виховується у дітей на основі контрастних за жанрами вокальних творів, що сприяє кращому засвоєнню учнями особливостей співацького мовлення. Педагогиня радить привчати учнів уникати побутової манери вимовляння з дещо відкритими («плоскими») голосними і нечіткими («крізь зуби») приголосними, а прагнути до простоти співочої вимови, невимушеності, душевності, співучості.

Зосереджуючи увагу учнів на культурі виконання вокальних творів, Ю. М. Мережко концентрує увагу на манері виконання, тембральному забарвленні, на свідомому ставленні до аналізу власного та чужого виконання [33, с. 109].

Слуховий аналіз (художньо-цілісний, аналіз музичної форми, найхарактерніших засобів музичної виразності, музично-інтонаційний аналіз, аналіз словесного тексту), на думку Ю. В. Мережко, є необхідним методом у практиці вокально-хорової роботи [33, с. 110].

Прийом «Порівняння музики різних епох, музики минулого та сучасного» застосовує Ю. В. Мережко для переконання учнів у художній значущості класичних творів української спадщини минулого. Він допомагає розібратися у таких аспектах як тематична багатогранність, образність змісту. Педагогиня розповідає учням про витоки вокального мистецтва нашого народу, проводить «Бесіду про значення специфіки вокального мистецтва у царині музики», проводить бесіди та дискусії у про художню цінність, підбирає завдання на визначення «естетичної привабливості» вокального твору, підключення асоціативних зв'язків, уявлень школярів, через які вони будуть «передавати бачення оточуючого світу, який ми хочемо бачити прекрасним, ідеальним». Педагогиня пропонує запитання: «Яка тематика твору?», «Які музичні образи включені у тематичний матеріал?», «Які засоби музичної виразності характеризують образи вокального твору?» та завдання: «Зробити спробу побувати у ролі музичного героя, передати емоційний стан його душі, тривоги та радощі». Ці питання та завдання, на думку науковиці, сприяють переосмисленню учнями своїх думок, поглядів на значення класичної музики, розвитку естетичного ставлення до навколишнього світу і самої себе [33, с. 110].

Ю. В. Мережко таким чином допомагає учням виокремлювати естетично привабливі твори, які несуть у собі «художню цінність» і збагачують естетичні почуття та емоції особистості, допомагають переосмислити ціннісну значущість національної вокальної спадщини, викликати у людини шляхетні почуття,

«підштовхуючи» її до гарних вчинків, а також допоможе учням переглянути свої ціннісні орієнтації, надати певну стійкість своїм художнім смакам [33, с. 111].

Ю. В. Мережко під час ознайомлення з двома вокальними творами також проводить анкетування, ставлячи питання: «Чи вразив вас один з цих творів?», «Які враження у вас виникли під час прослуховування одного та другого твору?», «Який більше сподобався?», «Чи виникали у вашому житті такі ж обставини і ситуації, як і у героїв цих пісень-романсів?», «Відчували ви раніше такі ж почуття як герої даних пісень?», «Ви хотіли б виконати один з цих творів? Який?» та ін. Педагогиня також залучає учнів до вибору власного навчального вокально-хорового репертуару, орієнтуючись на такі ознаки, як виразність, образна яскравість, доступність, що допомагає обрати учням художньо цікавий та бажаний вокальний твір, сформувані свідомі та істинні смаки [33, с. 112].

Т. Шевкун, в умовах нетрадиційних підходів до пісенно-хорової роботи зі школярами, застосовує вокальні фізкультхвилинки. Це вправи для голосу, співацької постави, які не лише розвивають вокально-хорові навички, але у комплексі вдосконалення відчуття ритму, музичний слух, образне мислення. увагу, координацію рухів та мовлення з розвитком загальних фізичних якостей і зняттям втоми [52, с.13].

Отже, вокально-хорова робота є обов'язковим елементом організації освітньої діяльності на сучасному уроці музичного мистецтва, основними завданнями якої є розвиток вокально-хорових навичок дитини, досвіду вокального виконавства, виразного співу; розвиток музичних, зокрема вокально-хорових здібностей, музичної пам'яті, музичного слуху, оцінки власної виконавської діяльності, вміння аналізувати спів інших; уваги до всіх нюансів, які допомагають виразному співу (положення голови, корпусу тощо); найкращих якостей голосу (дзвінкості, легкості, достатнього співацького діапазону); формування стійкого інтересу до музики в цілому і співу зокрема; сприяння збагаченню музичної, зокрема співацької культури; накопиченню музично-пісенного репертуару та вмінню його використовувати в повсякденному житті;

стимулювання бажання співати індивідуально, в ансамблі, у хоровому колективі, а капела та з супроводом; розвиток творчих навичок на ґрунті співацької діяльності (О. О. Гумінська, Н. М. Гороховська, А. Ю. Панчак та ін.).

Методами та прийомами вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва є прийоми «Художньо-цілісне охоплення змісту вокального твору», «Порівняння двох вокальних творів на одну ту саму тему», «Порівняння музики різних епох, музики минулого та сучасного», аналіз власного та чужого виконання, бесіди та дискусії у про художню цінність, завдання на визначення «естетичної привабливості» вокального твору, підключення асоціативних зв'язків, уявлень школярів, виокремлення естетично привабливих творів, вибір власного навчального вокально-хорового репертуару (Ю. В. Мережко); розспівування (вокальні фізкультхвилинки, артикуляційні вправи-чистомовки, колективна ритмізована декламація, вокальні імпровізації, вокально-хорові ігри тощо); нетрадиційні прийоми роботи над піснею («Пісні-малюнки», «Прикрасимо пісню», «Співаємо ланцюжком» та ін.), оригінальні форми її виконання (пісня-танець, пісня- вистава, пісня-музикування), рефлексія як вміння фіксувати й піддавати осмисленню емоції і почуття, набуті в ході вокально-хорової роботи (А. Ю. Панчак); демонстрація досягнень однокласників, старшокласників, дорослих, ілюстрації до прослуханої чи створеної музики, присвоєння учням звань «кращий диригент класу», «перший танцюрист», «майбутній співак», «головний режисер», стимулювання відповідей, висловлювань, оцінних суджень про музичні твори, учнівські варіанти виконання пісень (Т. В. Дорошенко); створення, імпровізація супроводу, розспівування вокальною імпровізацією (О. О. Гумінська); інтерактивні методи (Г. О. Білозерська, Т. В. Белінська, К. В. Кушнір), вокальні фізкультхвилинки (Т. Шевкун) та ін.

1.4. Сучасний досвід формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів на уроках мистецтва

Зміст сучасної загальної мистецької освіти орієнтується на загальні освітні тенденції, визначені у державних документах. Державний стандарт базової середньої освіти говорить про розвиток ставлень: усвідомлення загальнолюдських, естетичних і художніх цінностей; розуміння необхідності збереження художнього надбання людства; розуміння важливості естетичних чинників у повсякденному житті; виявлення пошани до мистецького надбання українського народу і гордості за нього, поваги і толерантного ставлення до культурного різноманіття регіонів світу; потреба пропагування національної культури через власну мистецьку діяльність [20].

У підручниках «Мистецтво» НУШ автори приділяють велику увагу розвитку емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики. Це можна прослідувати, аналізуючи питання та завдання, які автори підручників діють учням щодо розуміння і ставлення до музичних творів, навчальних тем.

Так Л. С. Аристова, Н. В. Чен для п'ятикласників ставлять питання на емоційно-ціннісне сприймання музики, кіно та мультиплікаційних фільмів: Які групи інструментів відіграють головну роль у прослуханому вами музичному фрагменті? Які емоції викликали? (слухання Пер Нергард. «Образ шуму») [3, с. 12].

Які емоції у вас викликали ці музичні твори? Чи змінювався настрій під час прослуховування? Доберіть слова-характеристики, які відповідають (слухання Фредерик Шопен. Ноктюрн оп. 9 № 1, сі-бемоль мінор, Нікколо Паганіні. Каприз № 24 [3, с. 16].

Які емоції викликали виконання творів? (слухання Рафаель Регіні. «Ave Maria» у виконанні Великого дитячого хору Національної радіокомпанії України, Джоаккіно Россіні. «Дует котів» у виконанні хору хлопчиків) [3, с. 42].

Чи допомогла музика в трейлері «Пригоди Паддінгтона» відчутти емоційний стан і настрій героїв, зрозуміти зміст фільму? (перегляд фрагменту к/ф) [3, с.180]. Які емоції у вас вони викликали? У чому особливості проведення шоу? Поділіться враженнями від переглянутих фрагментів (тема «Музика на телебаченні») [3, с. 200].

З якими емоціями Ремі наспівував свою мелодію? Як змінювався настрій людей, які почули цей наспів? Наспівайте свою улюблену мелодію, передаючи власні емоції (перегляд фрагменту к/ф «Пригоди маленького Ремі») [3, с. 16]. Розкажіть про свої враження від переглянутих фрагментів. Які почуття викликала музика? (фрагменти мюзиклів) [3, с. 168].

Водночас у підручниках Л. С. Аристової та Н. В. Чен подані питання, що стимулюють власні висловлювання-ставлення учнів до навчальних тем: Як музика впливає на людину? Чи може музика лікувати? Чи може музика змінювати емоційний стан? (тема: «Таємниця впливу музики») [3, с. 15]. Чому пісню називають душею народу? Які думки і почуття передані в народних піснях? (тема: Народна пісня – душа народу) [3, с. 20]. Які відчуття та емоції викликають вони? Чи вважаєте ви, що такі картини можуть заспокоїти? (перегляд репродукцій до теми «Мистецтво, яке лікує») [3, с. 71]. Які емоції у нас викликають живописні твори? (тема: «Зрозуміти мову живопису») [3, с. 20].

При вивченні теми «Секрети співочих голосів» автори підручника дають завдання на осмислення власних емоцій: «Визначте свій емоційний стан після сприймання вокальних музичних творів» [3, с. 40].

Оскільки у змісті курсу «Мистецтво» є багато паралелей з образотворчим мистецтвом, педагоги стимулюють розуміння живописних образів та емоцій, що вони викликають питаннями та творчими завданнями: Чи відчуваєте музику, що звучить у картинах? Опишіть ту, яка сподобалася вам більше, — мелодія, темп, динаміка, ритм. Доберіть вірш, близький до настрою картини. За бажанням напишіть власний вірш або есе за цією картиною (перегляд репродукцій картин

Валерія Дувірака «Аркан» та Романа і Надії Федіних «Танці Верховини») [3, с. 33].

Уявіть, що картина «ожила». Яка музика може звучати на ній? Який оркестр міг її виконувати? (перегляд репродукції картини художниці Тамари Даниленко «Свято на полонині») [3, с. 60]. Які думки, які емоції викликають малюнки первісних людей? (перегляд ілюстрації з підручника до теми «Зародження образотворчого мистецтва») [3, с. 68]. А які архітектурні споруди подобаються вам? Де вони розміщуються? Які емоції вони викликають, коли на них дивитесь? (тема «Музика, що застигла в камені») [3, с. 91].

Після виконання музично-виконавських та творчих завдань учням запропоновано висловити власне ставлення-розуміння значимості, важливості музичної діяльності: Поділіться своїми враженнями від власного виступу й виступу групи. Визначте свій емоційний стан (створення лялькової вистави за піснею І. Кириліної «Зелене слонення») [3, с. 130]. Які емоції переживали ви під час створення декорацій? (творча робота із створення декорацій до вистави за власним вибором) [3, с. 160].

У підручниках «Арт-технології» для 5-6 класів (автори О. В. Агеєва, С. Б. Бойчук, О. В. Калашнікова, В. В. Кондратова, Л. П. Пич, О. Ю. Тисленко) можна зустріти різноманітні завдання на вияв емоцій, почуттів до музики, відчуття краси мистецтва. Наприклад на сьомому уроці з теми «Прекрасне у простому. Мистецька азбука» вчитель питає: «Які почуття пробуджує твір?» Для відповіді на це питання учні слухають романс «Минають дні», слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка (у виконанні С. Дробіта; фрагмент) [1, с. 26].

На уроці музичного мистецтва з теми «Мистецька азбука. У колі мистецтв» учні досліджують питання «Що таке музика, музичне мистецтво?» і отримують завдання розказати, що поєднує музику з іншими видами мистецтв [1, с. 4]. У ході уроку учні розмірковують над питаннями: «Яке значення має музика в житті людини, яку роль вона відіграє у твоєму житті?» Підручник пропонує роботу з текстом: «Щодня музика запрошує нас у дивовижний світ чарівних звуків. Звуки

сплітаються в мотиви, утворюють мелодії, а ми, слухачі, уявляємо картини та художні образи, які музика «намалювала» за допомогою звуків». Учні переглядають відеоролик «Музика в житті людей», розповідають, яку музику вони слухають на дозвіллі, які пісні наспівують найчастіше, називають свій улюблений музичний гурт, ким зі співаків/співачок захоплюються найбільше? Учні розпізнають музичні композиції та виконавців. Далі автори підручника пропонують бесіду про музичне мистецтво, розповідають, що воно втілює ідейно-емоційний зміст у звукових художніх образах, належить до часових мистецтв та існує лише у виконанні, у живому звучанні. Для сприймання учням пропонується естрадна композиція «Пісня ельфа» (у виконанні Ф. Шеррі (скрипка), Р. Ловланда (фортепіано)), та можливість дати відповіді на питання: «Які художні образи постають у твоїй уяві? Опиши їх». Учні розглядають схему і обговорюють, як музика пов'язана з іншими видами мистецтв. Разом з учителем приходять до висновку, що музика своїм звуковим потоком, пульсацією ритму, мелодією звертається до людей і викликає в них почуття й емоції; так слухачі уявляють музичні образи, створені композиторами [1, с. 5].

Коли автори підручника пропонують учням поміркувати про історію музичного мистецтва, то пропонують різні припущення: музика виникла з інтонацій збудженого мовлення, співу птахів та голосових звуків тварин; джерелом музики є ритми роботи первісних людей, їхні звукові сигнали або магичні заклинання; музика зародилася на основі танцю, що спирається на ритм; музика – могутня сила, здатна керувати природою, приборкувати тварин та зцілювати людей. Усі разом приходять до висновку, що музика зрозуміла нам, тому що близька до людської мови й розповідає про те, що нас хвилює: почуття, емоції, взаємини з іншими людьми, краса довкілля. Учні пропонують розказати про власні музичні вподобання. Чи завжди вони були такими? [1, с. 12-13].

Л. Г. Кондратова, С. І. Федун, О. В. Чорний у підручнику «Мистецтво» для 5 класу пропонує різні форми вокально-хорової роботи: придумати ліричну мелодію на віршований текст та заспівати її своїм друзям на текст: «Мелодія

ніжно лунає і ноти, мов квіти, збирає. Та ллється полями, лугами, а потім живе поміж нами». Заспівати пісню «Сонце! Літо!» (слова Т. Лучанка, Н. Лучанко; музика Ш. Акіолі, А. Дігса) під фонограму разом із друзями, записати своє виконання на диктофон, прослухати запис та оцінити власний спів. На основі пісні автор підручника пропонує гру «Ритмічний ланцюжок»: відтворити на маракасах ритм першого рядка пісні, одночасно промовляючи слова; передавати естафету сусідові/сусідці, аби ритмічний ланцюжок не переривався [27, с. 16].

Вплинути на емоційно-ціннісне ставлення, на нашу думку, можуть відповіді на питання підручника: Що тобі відомо про народну музику? Які народні пісні ти знаєш? Які з них любиш співати? Який настрій створюють ці пісні? Для вокально-хорової роботи автори пропонують заспівати пісню під акомпанемент музичного інструмента разом із друзями, відтворити ритмічну пульсацію пісні, клацаючи пальцями, плескаючи в долоні або постукуючи долонею по столі чи по коліні. Для перевірки засвоєних на уроці знань пропонується гра «Інтерв'ю»: учні об'єднуються у пари, домовляються, хто буде виконувати роль журналіста/журналістки, а хто — відповідати на питання на тему «Музична спадщина України»: Яку музику називають вокальною? Що таке народна пісня? На які види її поділяють за будовою? Що ти знаєш про творчість славетної української співачки Н. Матвієнко? [27, с.18-19].

Проаналізувавши підручник «Мистецтво» Л. Г. Кондратової, С. І. Федуна, О. В. Чорного, ми звернули увагу, що автори, прописуючи питання-завдання до слуханням музики, часто звертаються до емоційно-почуттєвої сфери здобувачів освіти. Наприклад: Які почуття пробуджують ці твори? Добери слова, якими можна охарактеризувати мелодію пісні або романсу. Розкажи про свої враження від прослуханих творів. Який із прослуханих на уроці музичних творів тобі найбільше запам'ятався? Поясни, чому [27].

З метою дослідження досвіду вчителів музичного мистецтва щодо їх розуміння поняття емоційно-ціннісне ставлення, методи його формування ми провели анкетування вчителів музичного мистецтва міста Рівне та Рівненської

області. Всього було опитано 16 респондентів. Була розроблена анкета з наступними питаннями, завданнями:

- які аспекти (складові) емоційно-ціннісного ставлення до музики Ви вважаєте найважливішими?» респонденти відповіли:
  - що, на Вашу думку, може впливати на емоційно-ціннісне ставлення учнів до музики?
  - якими методами ми можемо розвивати емоційно-ціннісне ставлення до музики на уроках музичного мистецтва в учнів 5-7 класів?
  - які види вокально-хорової роботи Ви використовуєте на уроках 5-7 класів музичного мистецтва?
  - на які види діяльності Ваші діти відгукуються з особливим захопленням?
- Обробка опитування дала нам змогу отримати такі результати.

Відповіді на питання «Які аспекти (складові) емоційно-ціннісного ставлення до музики Ви вважаєте найважливішими?» ми виставили за рейтингом найбільш важливих:

1. Естетичні переживання музичних творів (62,5% респондентів),
2. Потреба сприймати та виконувати музику (50% респондентів),
3. Уміння висловити власну думку про музику (50% респондентів),
4. Захопленість музично-творчою діяльністю (37,5% респондентів),
5. Естетичне сприймання музичних творів (25% респондентів).

На питання «Що, на Вашу думку, може впливати на емоційно-ціннісне ставлення учнів до музики?» ми отримали наступні відповіді: «настрій, бажання, розуміння музики, інтерес до музики, майстерність вчителя, думка оточуючих, подача музичного твору, створення сприятливої атмосфери при слуханні музики, настрої дитини, вміння цікаво подати матеріал, використання сучасних творів, обговорення власних думок про музичний твір».

На питання «Якими методами ми можемо розвивати емоційно-ціннісне ставлення до музики на уроках музичного мистецтва в учнів 5-7 класів?» були отримані відповіді: «ігровими (2), розважальними, творчими, творчими

проектами, пошуковою діяльністю, практичною спрямованістю діяльності, наочним, проблемно-пошуковим методами, метод проектів, слухання музики, методами розповіді, бесіди, візуалізації, гри на елементарних музичних інструментах, імпровізації».

На основі відповідей на питання «Які види вокально-хорової роботи Ви використовуєте на уроках 5-7 класів музичного мистецтва?» ми уклали рейтинг найбільш використовуваних видів вокально-хорової роботи.

1. Розучування пісень (87,5% респондентів),
2. Виконання вокально-хорових вправ (62,5% респондентів),
3. Вокальне імпровізування, створення елементарного супроводу до пісні (50% респондентів),
4. Вигадування образних рухів до музики, створення танцювальних рухів до пісні, створення мелодій на задані тексти (37,5% респондентів),
5. Виконання (створення) поспівок для вивчення нот, створення відеороликів до пісні (12,5% респондентів).

Питання «На які види діяльності Ваші діти відгукуються з особливим захопленням?» дало нам змогу дослідити музично-естетичні інтереси учнів. Так, вчителі поділились досвідом: «учні з особливим захопленням відгукуються на виконання супроводу до музичних творів, поспівки, розспівки, спів, музикування, види діяльності, де проявляється власна творчість дитини, імпровізація, вигадування образних рухів до музики, танці, розучування та виконання сучасних українських пісень, зйомка відеоматеріалів до пісень, створення елементарного танцювального супроводу до вивчених пісень».

Таким чином, сучасний досвід формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики на уроках мистецтва представлений наступними методами та формами: постановка питань на емоційно-ціннісне сприймання музики (Які емоції викликає? Чи змінювався настрій під час прослуховування?); завдання на осмислення власних емоцій, висловлювання вражень, ставлення-розуміння до навчальних тем, творів мистецтва; добір слів-характеристик, творчі

завдання (Л. С. Аристова, Н. В. Чен, Л. Г. Кондратова); завдання на вияв емоцій, почуттів до музики, відчуття краси мистецтва (О. В. Агєєва, С. Б. Бойчук, О. В. Калашнікова, В. В. Кондратова, Л. П. Пич, О. Ю. Тисленко). Аналіз досвіду вчителів-практиків дав нам змогу визначити методи емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики на уроках мистецтва: ігрові, розважальні, творчі, проєктні, пошукові, практично спрямовані, наочні, проблемно-пошукові.

Висновки до 1 розділу

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам дати визначення «емоційно-ціннісного ставлення» як системи відносин особистості до світу, до діяльності, до людей, яка передбачає засвоєння емоційного досвіду, накопиченого людством, і розробку системи цінностей, запрограмованої суспільством; системою уявлень, понять, суджень про значення того чи іншого ціннісного об'єкта, емоційних реакцій (захоплення, відрази, цікавості, захоплення, байдужості тощо) (М. М. Бахтін, І. Я. Лернер).

Поняття «емоційно-ціннісне ставлення до музики» трактується як вияв емоцій, почуттів до музики, відчуття краси мистецтва, розуміння значимості, важливості музики та музичної діяльності, розуміння творів музичного мистецтва, розвиненість естетичних смаків, прагнення до музично-творчої діяльності (М. А. Михаськова).

2. Музиканти-педагоги вказують на наступні методи формування емоційно-ціннісного ставлення учнів на уроках мистецтва: емоційно-образні визначення музики, фасилітована дискусія; завдання, що провокують учнів на вирішення життєвих ситуацій, висування і обґрунтування гіпотез, на оцінку вчинків, на пробудження в учнів широкого спектру емоційних реакцій; бесіда з оперуванням поняттями «цінність», «ціннісні відносини», «загальнолюдські цінності», «життєві позиції», «культура», «краса»; підбір поезії до музики,

музики до літератури, складання літературно-музичних композицій, використання термінів-характеристик, опис музичних «портретів», картин природи, психічних станів, складання вірша до улюбленого музичного твору; відтворення музичних образів у малюнках; підбір музики до картин, графічне моделювання музики, кольорове моделювання музики активне сприймання, безпосереднє спілкування учнів з художніми творами, пояснення вчителем та аналіз творів мистецтва, аналіз образної структури, ілюстрація музичного матеріалу, виконавська інтерпретація як виразне вокально-хорове чи інструментальне виконавство; методи емоційного збудження, естетичного переживання, пробудження позитивних почуттів (М. М. Бахтін, Т. В. Дорошенко, Л. М. Масол, Н. М. Павлюк, О. Я. Ростовський).

3. Вокально-хорова робота є обов'язковим елементом організації освітньої діяльності на сучасному уроці музичного мистецтва, який передбачає застосування різних методів та прийомів: прийоми «Художньо-цілісне охоплення змісту вокального твору», «Порівняння двох вокальних творів на одну ту саму тему», «Порівняння музики різних епох, музики минулого та сучасного», аналіз власного та чужого виконання, бесіди та дискусії у про художню цінність, завдання на визначення «естетичної привабливості» вокального твору, підключення асоціативних зв'язків, уявлень школярів, виокремлення естетично привабливих творів, вибір власного навчального вокально-хорового репертуару; розспівування (вокальні фізкультхвилинки, артикуляційні вправи-чистомовки, колективна ритмізована декламація, вокальні імпровізації, вокально-хорові ігри тощо); нетрадиційні прийоми роботи над піснею («Пісні-малюнки», «Прикрасимо пісню», «Співаємо ланцюжком» та ін.), оригінальні форми її виконання (пісня-танець, пісня- вистава, пісня-музикування), рефлексія як вміння фіксувати й піддавати осмисленню емоції і почуття, набуті в ході вокально-хорової роботи; демонстрація досягнень однокласників, старшокласників, дорослих, ілюстрації до прослуханої чи створеної музики, присвоєння учням звань «кращий диригент класу», «перший

танцюрист», «майбутній співак», «головний режисер», стимулювання відповідей, висловлювань, оцінних суджень про музичні твори, учнівські варіанти виконання пісень; створення, імпровізація супроводу, розспівування вокальною імпровізацією; інтерактивні методи (Г. О. Білозерська, Т. В. Белінська, О. О. Гумінська, Т. В. Дорошенко, К. В. Кушнір, Ю. В. Мережко, А. Ю. Панчак та ін.).

4. Сучасний досвід формування емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики на уроках мистецтва представлений наступними методами та формами: постановка питань на емоційно-ціннісне сприймання музики; завдання на осмислення власних емоцій, висловлювання вражень, ставлення-розуміння до навчальних тем, творів мистецтва; добір слів-характеристик, творчі завдання; завдання на вияв емоцій, почуттів до музики, відчуття краси мистецтва ігрові, розважальні, творчі, проєктні, пошуки, практично спрямовані, наочні, проблемно-пошукові (О. В. Агеєва, Л. С. Аристова, С. Б. Бойчук, О. В. Калашнікова, В. В. Кондратова, Л. Г. Кондратова, Л. П. Пич, О. Ю. Тисленко).

Але практична реалізація розвитку емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики у процесі вокально-хорової роботи не набула свого методичного обґрунтування, тому ми висловлюємо припущення: рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики на уроках мистецтва в 5-7 класах підвищиться за умови використання в процесі вокально-хорової роботи сприймання та обговорення вокально-хорових творів, інтерпретації пісень, творчої діяльності, тому що це сприятиме вияву емоцій, почуттів до музики, розвитку відчуття краси музичних творів, естетичних смаків, розумінню творів музичного мистецтва, значимості, важливості музики та музичної діяльності, захопленості, прагненню до музичної, творчої діяльності.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В 5-7 КЛАСАХ

2.1 Діагностика сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів

Вивчення спеціальної літератури, її аналіз та систематизація дали нам змогу визначити наше основне поняття «емоційно-ціннісне ставлення до музики» як вияв емоцій, почуттів до музики, розуміння творів музичного мистецтва, відчуття краси мистецтва, розуміння важливості музики та музичної діяльності, прагнення до музично-творчої діяльності, розвиненість естетичних смаків (Л. М. Масол, О. Я. Ростовський).

Дослідно-експериментальна робота з виявлення рівнів розвитку емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-7 класів потребувала організації констатувального та формувального етапів свого здійснення.

На першому, констатувальному етапі визначались рівні та критерії емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-7 класів, укладалася програма діагностики досліджуваного поняття, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

Практичний етап перевірки наукового припущення та поставлених експериментальних завдань ми розпочали з розробки рівнів та критеріїв, для чого визначили структуру емоційно-ціннісної компетентності:

- емоційний компонент – вияв емоцій, почуттів до музики, відчуття краси музичних творів, розвиненість естетичних смаків (надання переваги високохудожнім творам);
- інтелектуальний компонент –розуміння значимості, важливості музики та музичної діяльності. розуміння творів музичного мистецтва;

– діяльнісний компонент – прагнення до музичної та творчої діяльності (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структура емоційно-ціннісного ставлення до музики

Відповідно до представлених компонентів визначались рівні (високий, середній та низький) та критерії розвитку по кожному.

Високий рівень розвитку емоційно-ціннісного ставлення має наступні критерії: учень інтенсивно переживає вплив музичних творів, емоційно, з почуття виконує пісні, із задоволенням включається у музично-виконавську, творчу діяльність, описує свої емоції від сприймання музичних творів, може описати словами свій емоційний стан в кінці уроку; учень знає та називає музичні твори, їх авторів; розуміє, називає образи-асоціації та естетичні ознаки творів мистецтва; характеризує образ та засоби музичної виразності; наводить приклади прекрасного у житті та музичному мистецтві, висловлює оригінальні

ідеї щодо інтерпретації музичних творів; учень легко захоплюється будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва; самостійно виконує пісні, супровід до них; створює нові ритми, мелодії, супроводи, пластичні реалізації; емоційно реагує на характер музики, з почуттям виконує музичні твори.

Середній рівень розвитку емоційно-ціннісного ставлення має наступні критерії: учень поверхнево переживає вплив музичних творів, не завжди з інтересом та не завжди емоційно виконує пісні, включається у музично-виконавську, творчу діяльність, якщо відчуває особливий інтерес, не повністю може описати свої емоції від сприймання музичних творів та свій емоційний стан в кінці уроку; учень не завжди знає та називає музичні твори, їх авторів; не повністю розуміє, називає образи-асоціації та естетичні ознаки творів мистецтва; характеризує образ та засоби музичної виразності; не завжди наводить приклади прекрасного у житті та мистецтві; традиційно інтерпретує музичні твори. Учень захоплюється деякими видами діяльності на уроці музичного мистецтва; частково відтворює прості ритмічні та мелодичні послідовності за чужої підтримки; іноді емоційно виразно виконує пісні, які йому сподобалися; не завжди самостійно створює нові ритми, мелодії, супроводи, пластичні реалізації, а потребує підказки, підтримки.

Низький рівень розвитку емоційно-ціннісного має наступні критерії: учень не відчуває вплив музичних творів, неемоційно виконує пісні, з примусу включається у музично-виконавську діяльність, не може описати свої емоції від сприймання музичних творів емоції від сприймання музичних творів та свій емоційний стан в кінці уроку; учень не може назвати музичні твори, їх авторів; не розуміє, не називає образи-асоціації та естетичні ознаки творів мистецтва; не може характеризувати образ та засоби виразності; не наводить приклади прекрасного у житті та мистецтві; учень не цікавиться музично-виконавською діяльністю на уроці музичного мистецтва, не може самостійно виконати пісні; емоційно невиразно виконує пісні; не може самостійно створювати нові ритми,

мелодії, супроводи, пластичні реалізації; не виявляє емоцій до музики (див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1

**Рівні та критерії емоційно-ціннісного ставлення
учнів 5-7 класів до музики**

Параметри естетичного ставлення до дійсності	Рівні та критерії естетичного ставлення молодших школярів до дійсності		
	Високий	Середній	Низький
<p>Емоційний компонент</p> <p>Вияв емоцій, почуттів до музики.</p> <p>Відчуття краси музичних творів.</p> <p>Розвиненість естетичних смаків (надання переваги високохудожнім творам)</p>	<p>Учень інтенсивно переживає вплив музичних творів, емоційно, з почуття виконує пісні, із задоволенням включається у музично-виконавську, творчу діяльність, описує свої емоції від сприймання музичних творів, може описати словами свій емоційний стан в кінці уроку</p>	<p>Учень поверхнево переживає вплив музичних творів, не завжди з інтересом та не завжди емоційно виконує пісні, включається у музично-виконавську, творчу діяльність, якщо відчуває особливий інтерес, не повністю може описати свої емоції від сприймання музичних творів та свій емоційний стан в кінці уроку</p>	<p>Учень не відчуває вплив музичних творів, неемоційно виконує пісні, з примусу включається у музично-виконавську діяльність, не може описати свої емоції від сприймання музичних творів та свій емоційний стан в кінці уроку</p>
<p>Інтелектуальний компонент</p> <p>Розуміння значимості, важливості музики та музичної діяльності</p>	<p>Учень знає та називає музичні твори, їх авторів; розуміє, називає образи-асоціації та естетичні ознаки творів</p>	<p>Учень не завжди знає та називає музичні твори, їх авторів; не повністю розуміє, називає образи-асоціації</p>	<p>Учень не може назвати музичні твори, їх авторів; не розуміє, не називає образи-асоціації та естетичні ознаки</p>

<p>Розуміння творів музичного мистецтва</p> <p>Судження про естетичне значення музичних творів</p>	<p>мистецтва; характеризує образ та засоби музичної виразності; наводить приклади прекрасного у житті та музичному мистецтві, висловлює оригінальні ідеї щодо інтерпретації музичних творів</p>	<p>та естетичні ознаки творів мистецтва; характеризує образ та засоби музичної виразності; не завжди наводить приклади прекрасного у житті та мистецтві; традиційно інтерпретує музичні твори</p>	<p>творів мистецтва; не може схарактеризувати образ та засоби виразності; не наводить приклади прекрасного у житті та мистецтві</p>
<p>Діяльнісний компонент</p> <p>Прагнення до музичної діяльності</p> <p>Прагнення до творчої діяльності</p> <p>Захопленість музичною та творчою діяльністю</p>	<p>Учень легко захоплюється будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва; самостійно виконує пісні, супровід до них; створює нові ритми, мелодії, супроводи, пластичні реалізації; емоційно реагує на характер музики, з почуттям виконує музичні твори</p>	<p>Учень захоплюється деякими видами діяльності на уроці музичного мистецтва; частково відтворює прості ритмічні та мелодичні послідовності за чужої підтримки; іноді емоційно виразно виконує пісні, які йому сподобалися; не завжди самостійно створює нові ритми, мелодії, супроводи, пластичні реалізації, а потребує підказки, підтримки</p>	<p>Учень не цікавиться музично-виконавською діяльністю на уроці музичного мистецтва, не може самостійно виконати пісні; емоційно невиразно виконує пісні; не може самостійно створювати нові ритми, мелодії, супроводи, пластичні реалізації; не виявляє емоцій до музики</p>

Для констатації рівня сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики були визначені експериментальні заклади з відповідними групами. Ними стали ОЗ «Котівський ліцей» Олександрійської сільської ради, учні 5 класу (експериментальна група, 16 дітей, вчитель мистецтва А. Ю. Ткачук); Шубківський ліцей Білокриницької сільської ради, учні 7 класів (контрольна група, 18 дітей, вчитель мистецтва А. О. Муравська).

Для проведення діагностики емоційно-ціннісного ставлення учнів до на уроках музичного мистецтва було розроблено спеціальну методику, до якої увійшли такі діагностичні методи як:

- анкета «Моє ставлення до музики» для діагностики емоційного компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики;
- тестування «Я знаю і розумію музику» для визначення інтелектуального компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики;
- діагностичні практичні завдання для визначення діяльнісного компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики.

Реалізація діагностичної методики (констатувальний етап експерименту) здійснювалась протягом першого тижня 2 семестру 2022-2023 навчального року. Учні експериментальної та контрольної груп мали ті ж самі завдання, рівну їх кількість.

Емоційно-ціннісний компонент естетичного ставлення до дійсності діагностувався за допомогою спеціально розробленої анкети «Моє ставлення до музики». Зміст анкети стосувався емоційного ставлення учнів до музичної діяльності та в цілому до уроку музичного мистецтва. Учням контрольного та експериментального класу було запропоновано визначити рівень їхнього емоційного ставлення на основі таких можливих відповідей: «ніколи», «рідко», «іноді», «майже завжди», «завжди». Учням потрібно було відповісти на такі питання, представлені на спеціальному бланку: я легко захоплююся будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва; я отримую задоволення від музики; мені подобається виконувати пісні; мені подобається створювати супровід до

пісень; мені подобається створювати власні ритми та мелодії; мені подобається створювати пластичні реалізації; мені подобаються уроки музичного мистецтва (див. таблицю 2.2).

Таблиця 2.2

Бланк анкети «Моє ставлення до музики»

Питання анкети	Ніколи	Рідко	Іноді	Майже завжди	Завжди
Я легко захоплююся будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва					
Я отримую задоволення від музики					
Мені подобається виконувати пісні					
Мені подобається створювати супровід до пісень					
Мені подобається створювати власні ритми та мелодії					
Мені подобається створювати пластичні реалізації					
Мені подобаються уроки музичного мистецтва					

Аналіз та результати анкет ми здійснювати на основі відповідей учнів: ми віднесли відповіді «ніколи» до низького рівня; «рідко», «іноді» – до середнього; «майже завжди», «завжди» – до високого.

Кожен учень контрольної та експериментальної групи заповнював бланки анкети. Обробка бланків анкет проходила наступним чином: отриману суму балів від кожного учня з кожного питання, ми перевели у відсоток, які потім

додали та поділили на 7 (число питань) і отримали показник емоційного коемпоннебнту емоційбно ціннісного ставлення учнів до музики.

Обробка результатів даної анкети засвідчила наступні кількісні показники: високий рівень емоційного компоненту 68,3% в експериментальній групі, та 75% в контрольній групі. Отже анкетування продемонструвало високий рівень емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в експериментальній та контрольній групах (див. таблиці 2.3, 2.4, 2.5, 2.6).

Таблиця 2.3

Результати діагностики емоційного компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики експериментальної групи

Питання анкети	Ніколи	Рідко	Іноді	Майже завжди	Завжди
Я легко захоплююся будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва	1	2	3	2	10
Я отримую задоволення від музики	0	0	3	5	10
Мені подобається виконувати пісні	1	1	2	5	9
Мені подобається створювати супровід до пісень	2	2	1	5	8
Мені подобається створювати власні ритми та мелодії	2	5	6	3	2
Мені подобається створювати пластичні реалізації	0	2	5	5	6
Мені подобаються уроки музичного мистецтва	0	0	2	6	10

Таблиця 2.4.

**Результати діагностики емоційного компоненту
експериментальної групи**

Номер питання анкети	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
1	12	66,7	5	27,8	1	5,5
2	15	83,3	3	16,7	0	0
3	14	77,7	3	16,6	1	27,7
4	13	72,2	3	16,7	2	11,1
5	5	27,8	11	61,1	2	11,1
6	11	61,1	7	38,9	0	0
7	16	88,9	2	11,1	0	0
Зведені дані		68,3		27		4,7

Таблиця 2.5

**Результати діагностики емоційного компоненту емоційно-ціннісного
ставлення учнів до музики контрольної групи**

Питання Анкети	Ніколи	Рідко	Іноді	Майже завжди	Завжди
Я легко захоплююся будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва	1	2	1	3	9
Я отримую задоволення від музики	2	1	1	2	10
Мені подобається виконувати пісні	1	1	2	4	8
Мені подобається створювати супровід до пісень	1	2	2	2	9

Мені подобається створювати власні ритми та мелодії	1	2	4	4	5
Мені подобається створювати пластичні реалізації	0	0	2	7	7
Мені подобаються уроки музичного мистецтва	0	0	2	4	10

Таблиця 2.6.

**Результати діагностики емоційного компоненту
контрольної групи**

	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
1	12	75	3	18,75	1	6,25
2	12	75	2	12,5	2	12,5
3	12	75	3	18,75	1	6,25
4	11	68,75	4	25	1	6,25
5	9	56,25	6	37,5	1	6,25
6	14	87,5	2	12,5	0	0
7	14	87,5	2	12,5	0	0
Зведені дані		75		19,6		5,4

Інтелектуальний компонент емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів ми досліджували за допомогою тесту «Я знаю і розумію музику», до якого увійшли 12 питань та трьома варіантами відповідей. Ціна питання – один бал, до кожного питання потрібно обрати одну правильну відповідь.

Тест «Я знаю і розумію музику»

1. Позначте музичні жанри.

А) динаміка, лад, регістр

Б) пісня, опера, симфонія

В) темп, ритм, мелодія

2. Що використовує композитор для запису мелодії?

А) букви

Б) ноти

В) крапки

3. Як називається музика, яка дійшла до нас з найдавніших часів, автори якої є невідомими?

А) естрадна

Б) народна

В) професійна

4. В яких формах можуть писатися музичні твори?

А) куплетна, варіації, рондо

Б) квадратна, трикутна

В) шкільна, спортивна

5. Позначте українські народні музичні інструменти.

А) флейта, саксофон, гітара

Б) гобоя, фагот, синтезатор

В) трембіта, цимбали, бандура, тулумбас

6. Як називають виконання пісні без інструментального супроводу?

А) а капела

Б) капела

В) кампанелла

7. Як називається пісня для заколисування?

А) колискова

Б) патріотична

В) обрядова

8. Як називається музично-театральна вистава, де всі персонажі танцюють?

А) опера

Б) ораторія

В) балет

9. Позначте засоби музичної виразності.

А) соната, пісня, опера

Б) мелодія, ритм, темп

В) колядка, коломийка, колискова

10. Позначте музичний твір українського композитора М. Леонтовича.

А) пісня «Ой у лузі червона калина»

Б) хорова обробка «Щедрик»

В) «Молитва за Україну»

11. Познайте ознаки музичного звуку.

А) висота, тривалість, гучність, тембр

Б) сила, інтенсивність

В) довгота, глибина

12. Позначте жанри танцювальної музики.

А) колискова, романс

Б) кантата, мюзикл

В) вальс, гопак, полька, краков'як

При обробці результатів тестування ми виходили з того, що високий рівень інтелектуального компоненту емоційно-ціннісного ставлення до музики – це

анкети, які отримали від 9 до 12 балів; середній рівень – від 5 до 8 балів; низький – від 1 до 4 балів. Кількісна обробка результатів тестування «Я знаю і розумію музику» засвідчила перевагу і в контрольній, і в експериментальній групі учнів із високим інтелектуальним рівнем. Аналіз результатів діагностики інтелектуального компоненту учнів контрольної та експериментальної груп на основі тесту ми представляємо в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

**Результати діагностики інтелектуального компоненту
естетичного ставлення до дійсності**

Групи	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	10	55,6	6	33,3	2	11,1
Експериментальна	10	62,5	4	25	2	12,5

Діяльнісний компонент емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів контрольних та експериментальних класів ми вивчали за допомогою діагностичних практичних завдань.

У ході уроку музичного мистецтва у 5 класі з теми «Експериментальна музика. Незвичні інструменти. Електронні інструменти» (за підручником «Арт-технології» для 5 класу) учням були запропоновані наступні завдання:

- створити ритмічну послідовність на основі слів-назв овочів – кабачок, огірок, гарбуза, морква;
- створити мелодію на металофоні на заданих звуках (до, ре, мі);
- створити пластичну реалізацію до поспівки про звукоряд.

Наведемо фрагмент уроку з виконанням даних завдань.

Учитель: Ви переглянули відео з незвичними інструментами. Чи розпізнали ви, з чого вони зроблені?

– *Учні:* Так! Це ж овочі! Кабачок, огірок, гарбуза, морква;

Учитель: Так, давайте їх назвемо, проритмізуємо (ритмічно прочитаємо) і проплескаємо ритм. Завдання виконуємо ланцюжком.

(Учні виконують словосполучення різних назв овочів у ритмі.)

Учитель: А тепер спробуємо створити до цих ритмів мелодії і заграли на металофоні, всього-навсього на трьох звуках – до, ре, мі. Працюємо ланцюжком.

(Учні пропонують свої варіанти мелодій на металофоні, передають металофон від соліста до соліста.)

Учитель: Ми зіграли на металофонах лише три звуки. Але в музиці їх є сім. Вони утворюють звукоряд. Вивчимо поспівку про звукоряд.

(Вивчення і виконання поспівки про звукоряд на слух.)

Учитель: Ми вивчили поспівку про звукоряд. А тепер я пропоную кожному з вас показати її рухами. Працюємо ланцюжком.

(Учні пропонують свої варіанти пластичної реалізації поспівки.)

У ході виконання практичних діагностичних завдань за учнями спостерігав психолог, який фіксував за критеріями рівень виконання завдання. Результати виконання діагностичних практичних завдань ми розподілили на три групи. До першої (високий рівень) увійшли виконані завдання, що демонстрували захоплення музичною діяльністю, ритмічність відтворення імпровізацій; оригінальність виконання творчих завдань. До другої (середній рівень) увійшли учні, що демонстрували захоплення деякими видами музичної діяльності, створювали ритмічні, мелодичні та пластичні імпровізації за чужої підтримки. До третьої (низький рівень) увійшли учні, які не були зацікавлені музично-виконавською діяльністю, не могли створити ритмічні, мелодичні послідовності, або створювали їх з важкістю. Кількісні результати обробки спостереження за практичними діагностичними завданнями ми представляємо у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

**Результати діагностики діяльнісного компоненту
естетичного ставлення учнів до дійсності**

Групи Експерименту	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	7	39	7	39	4	22
Експериментальна	6	37,5	6	37,5	4	25

Проведення спеціально розробленої діагностичної методики, до якої увійшли такі діагностичні методи як анкета «Моє ставлення до музики», тестування «Я знаю і розумію музику» та діагностичні практичні завдання, дозволило нам отримати наступні дані по кожній діагностичній методиці та по кожному досліджуваному компоненту емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-7 класів (див. таблицю 2.9).

Таблиця 2.9

Результати констатувального експерименту

Діагностичні методики	Рівні розвитку інтересу до уроку музичного мистецтва					
	Високий (%)		Середній (%)		Низький (%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Анкета «Моє ставлення до музики»	75	68,3	19,6	27	5,4	4,7
Тест «Я знаю і розумію музику»	55,6	62,5	33,3	25	11,1	12,5

Діагностичні практичні завдання	39	37,5	39	37,5	22	25
Зведені дані	56,5	56,1	30,6	29,8	12,9	14,1

Зведені кількісні результати констатувального експерименту засвідчують незначну перевагу високого та середнього рівнів емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів контрольної групи над рівнем емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів експериментальної групи: високий рівень – на 0,4%, середній рівень – на 0,8% та перевагу учнів експериментальної групи над учнями контрольної групи низькому рівні – на 1,2%. Це свідчить про те, що перед початком формувального етапу експерименту учні мають приблизно однакові показники сформованості емоційно-ціннісного ставлення до музики.

2.2 Реалізація методики формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва в 5-7 класах

Методика формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва в 5-7 класах, що лягла в основу формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, мала на меті практично перевірити ефективність висунутої гіпотези.

В основу нашої методики ми поклали наступні положення.

1. Емоційно-ціннісне ставлення до музики є виявом емоцій, почуттів до музики, відчуттям краси мистецтва, розумінням значимості, важливості музики та музичної діяльності, розумінням творів музичного мистецтва, розвиненістю естетичних смаків, прагненням до музично-творчої діяльності.

2. Вокально-хорова робота має потужний розвивально-виховний потенціал для формуванні інтересу до музики в цілому і співу зокрема, збагачення музичної

культури, стимулювання бажання виконувати музику, займатись індивідуальною та колективною творчістю.

Провідною ідеєю нашої методики стало: вокально-хорова робота на уроці музичного мистецтва як умова розвитку емоційного-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики. При її розробці ми виходили з наступних положень, що кожному параметру емоційного-ціннісного ставлення до дійсності відповідають групи методів та форм вокально-хорової роботи (сприймання вокально-хорових творів, виконання вокально-хорових вправ, виконання та інтерпретація мелодій, пісень, творча вокально-хорова робота).

Так, *розвитку емоційного компоненту емоційно-ціннісного ставлення до музики* сприятимуть вправи-розспівки на основі ілюстрацій, виконання улюблених мелодій, пісень, створення звуконаслідувального супроводу до вірша, історії; комплексна імпровізація «Портрет тварини», створення звукових композицій «Ранок у лісі», «Звуки весни».

На розвиток інтелектуального компоненту впливатимуть: запис текстів пісень, нескладних мелодій нотами, ритмічних рисунків, запис нотами та читання з нот вокально-хорових вправ; аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні; інтерпретація пісні (власне ставлення до образу та характеру твору), складання мелодій із готових фраз, складання мелодій з картками (нотний запис мотивів, картинки-образи), створення мелодій до віршів.

На розвиток діяльнісного компоненту впливатимуть: перегляд різних інтерпретацій пісні, вокальна імпровізація-розспівка на основі слова, словосполучення, речення, «Вокальні діалоги», «Вокальний ланцюжок з рухами», «Вокальний телефон», виконавська інтерпретація (виконання пісні з відповідною динамікою, характером, супроводом, образними, танцювальними, ігровими рухами, створення ілюстрацій, костюмів та відео); створення нових текстів куплетів; вокальні імпровізації: «Закінчи мелодію», «Композитор», «Заспівай своє ім'я», «Луна»; комплексні імпровізації: вокально-пластичні, вокально-інструментальні, музично-пластичні (див. таблицю 2.10).

Таблиця 2.10

**Методика розвитку емоційного-ціннісного ставлення учнів до музики
у процесі вокально-хорової роботи**

Тема: ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА В 5-7 КЛАСАХ			
Актуальність			
<i>Важливість емоційно-ціннісного ставлення людини до світу, уміння осмислювати власні емоції, почуття. Необхідність самоусвідомлення, розуміння своїх життєвих цінностей для самореалізації та соціалізації</i>			
Теоретична база			
<i>Компетентнісний, діяльнісний підходи, ідеї інтегрованого навчання</i>			
Провідна ідея			
<i>Вокально-хорова робота на уроці музичного мистецтва як умова розвитку емоційного-ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики</i>			
Передбачувані наслідки розвитку емоційного- ціннісного ставлення учнів 5-7 класів до музики	Система вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва		
	Виконання вокально- хорових вправ	Виконання та інтерпретація мелодій, пісень	Творча вокально- хорова робота
Емоційний компонент. Учень / учениця виявляє емоції,	Вправи- розспівки на основі ілюстрацій.	Виконання улюблених мелодій, пісень.	Створення звуконаслідувального супроводу до вірша, історії.

<p>почуття до музики, відчуття краси музичних творів; надає перевагу високохудожнім творам мистецтва</p>			<p>Комплексна імпровізація «Портрет тварини». Створення звукових композицій «Ранок у лісі», «Звуки весни».</p>
<p>Інтелектуальний компонент. Учень / учениця розуміє значимість, важливість музики, музичної діяльності, аналізує твори музичного мистецтва, висловлює судження про їх естетичне значення</p>	<p>Запис нотами та читання з нот вокально-хорових вправ.</p>	<p>Аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні. Інтерпретація пісні (власне ставлення до образу та характеру твору). Складання мелодій із готових фраз.</p>	<p>Складання мелодій з картками (нотний запис мотивів, картинки-образи). Створення мелодій до віршів.</p>
<p>Діяльнісний компонент. Учень / учениця прагне до музичної діяльності, із захопленням</p>	<p>Створення вокально-хорових вправ.</p>	<p>Виконавська інтерпретація пісні. Створення нових текстів куплетів.</p>	<p>Вокальні імпровізації: «закінчи мелодію», «діалоги», «ланцюжок». Комплексні імпровізації: вокально-пластичні,</p>

виконує музичні твори, займається творчою діяльністю.			вокально-інструментальні, мовно-вокально-інструментальні.
---	--	--	---

Розроблена нами методика була застосована в експериментальній групі 4-класі Рівненській гімназії «Гармонії» м. Рівне протягом 2021-2022 навчального року. У програму формувального експерименту ми включили нетрадиційні форми уроків (урок-історична мандрівка, урок-подорож (географічна), урок-ярмарок, урок-симфонія, урок-казка, урок-гра, урок-конкурс, урок-концерт, урок-мандрівка, урок-фантазія (віночок), урок-дослідження, урок-дослідження(самопізнання), урок-квест) першого семестру 2021-2022н.р., для чого розробили спеціальне планування з урахуванням основної теми дослідження (див. таблицю 2.11).

Таблиця 2.11

**Планування уроків музичного мистецтва у 5 класі
на основі методики розвитку емоційно-ціннісного ставлення до музики**

Уроки музичного мистецтва	Методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення
17 тиждень. Соціокультурна тема «Припущення, факти й доведення»	
49. Коли за справу беруться професіонали Л.Деліб. «Дует квітів» Дж.Россіні «Котячий дует». «А життя є» муз. і сл. Назара Савко Вокальна музика. Дует.	Комплексна імпровізація «Портрет тварини». Аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні. Інтерпретація пісні (власне ставлення до образу та характеру твору). Створення нових текстів куплетів.

Уроки музичного мистецтва	Методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення
18 тиждень. Соціокультурна тема «Лабораторія. Як облаштувати лабораторію. Прилади для дослідження»	
<p>52 Досліджуємо та аналізуємо вокальну музику «О, solo mio» або «Santa Lucia» у виконанні Енріко Карузо; «Аве Марія» у виконанні Марії Каллас.</p> <p>«А життя є» муз. і сл. Назара Савко</p> <p>Спів, діапазон, оперні голоси, речитатив.</p>	<p>Створення вокально-хорових вправ. Виконавська інтерпретація пісні.</p> <p>Комплексна вокально-пластична імпровізація.</p>
19 тиждень. Соціокультурна тема «Спостереження й експерименти»	
<p>55 Хорова музика</p> <p>А. Бабаджанян «Вокаліз».</p> <p>Ф. Мендельсон «Хор Ельфів» із музики до вистави «Сон літньої ночі».</p> <p>«Музики диво» муз. і сл. А.Комлікової.</p> <p>Хор, а капела, хормейстер, вокаліз.</p>	<p>Аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні.</p> <p>Комплексна вокально-пластична імпровізація.</p>
20 тиждень. Соціокультурна тема «Єврика! Задоволення від одержаного результату»	
<p>58 Духовна музика – віра в прекрасне</p> <p>М. Леонтович «Благослови душе моя, Господа».</p> <p>«Agnus Dei» у виконанні хору хлопчиків «Libera».</p> <p>«Музики диво» муз. і сл. А. Комлікової.</p> <p>Духовна музика.</p>	<p>Інтерпретація пісні (власне ставлення до образу та характеру твору).</p> <p>Виконавська інтерпретація пісні.</p>

Уроки музичного мистецтва	Методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення
21 тиждень. Соціокультурна тема «Презентація здобутого результату»	
<p>61 Таємниці симфонічної музики Українська народна пісня «А ми просо сіяли». Л. Ревуцький. Симфонія № 2 (фінал). «Навесні» сл. і муз. В. Бронюка. Симфонічний оркестр. Симфонія.</p>	<p>Створення «ланцюжків» з мелодій веснянок (з симфонії Л. Ревуцького). Звуконаслідувальна вокально-пластична імпровізація «Навесні».</p>
22 тиждень Соціокультурна тема «Моє дослідження»	
<p>64 Експериментальна музика. Музика й експеримент. Музика Віденського овочевого оркестру. «Котушка» Ніколи Тесли, що «співає». «Навесні» муз. і сл. В. Бронюка.</p>	<p>Експериментування з вокальними звуками (звуконаслідування) уявної «котушки» Н. Тесли. Створення звукових композицій «Звуки весни».</p>
23 тиждень Соціокультурна тема «Загальноукраїнські дослідницькі проекти й конкурси для учнів»	
<p>67. Конкурсні соло й ансамблі – шлях до успіху. Виступи переможців дитячих конкурсів музикантів. «Україна має талант. Гурт «Пісенька», The Phantom of the Opera – квартет віолончелістів «Прага». «Вечірня година» сл. Лесі Українки, муз. В.Вороб'я. Камерний ансамбль.</p>	<p>Аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні. Виконання улюблених мелодій, пісень.</p>

Уроки музичного мистецтва	Методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення
24 тиждень Соціокультурна тема «Винаходи, які змінили перебіг історії. Відомі винахідники»	
<p>70 Музика в театрі. Винаходи в музичному мистецтві.</p> <p>Творчість Матвія Тимофійовича Васильєва. Дитріх Вінкель - винахідник метронома.</p> <p>Е. Гріг «Пер Гюнт». Сюїта 2 «Арабський танок». Д. Лігеті «Симфонічна поема для 100 метрономів».</p> <p>«Вечірня година» сл. Лесі Українки, муз. В. Вороб'я.</p>	<p>Аналіз образу, засобів виразності, форму (структуру) музичного твору.</p> <p>Комплексна вокально-пластично-інструментальна композиція «Метрономи».</p>
25 тиждень Соціокультурна тема «Винаходи українців, які змінили світ»	
<p>73. Першовідкривачі української анімації.</p> <p>Музика в анімації.</p> <p>Музика до мультфільмів «Острів скарбів», «Жив був пес».</p> <p>«Кольоровий світ» муз. і сл. М. Мазур.</p>	<p>Аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні.</p> <p>Складання мелодій з картками (нотний запис мотивів, картинки-образи). Створення мелодій до віршів.</p>
26 тиждень. Соціокультурна тема тижня: «Термінологічний всесвіт»	
<p>76. Світ оперної музики</p> <p>Дж. Россіні каватина Фігаро з опери «Севільський цирульник»;</p> <p>В. А. Моцарт увертюра до опери «Чарівна флейта».</p> <p>«Кольоровий світ» муз. і сл. М. Мазур.</p>	<p>Створення вокально-хорових вправ «для оперних співаків».</p>

Уроки музичного мистецтва	Методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення
Опера. Увертюра. Арія.	
27 тиждень. Соціокультурна тема «Авторське право. Мої знання – мої набутки»	
<p>79 Авторське право композитора. Балет.</p> <p>В. Івасюк «Я піду в далекі гори».</p> <p>В. Моцарт. Балет «Дрібнички» (фрагмент). К. Данькевича. Балет «Лілея» (фрагмент).</p> <p>«До сонця, до неба» сл. і муз. М. Мазур. Балет. Мюзикл.</p>	Створення вокально-хорових вправ. Пластичні імпровізації до музики.
Тиждень 28. Соціокультурна тема «Без чого неможливе навчання. Я ставлю собі мету»	
<p>82 Музика й просторові види мистецтва.</p> <p>Л. Боккеріні «Менует» у виконанні струнного квартету.</p> <p>М. Чюрльніс Симфонічна поема «Море» (уривок).</p> <p>«До сонця, до неба» сл. і муз. М. Мазур. Художник-музикант.</p>	<p>Вокально-пластичні імпровізації.</p> <p>Створення танцювальних картинок під менует.</p> <p>Вокально-пластична імпровізація «Море».</p>
Тиждень 29. Соціокультурна тема «Навчаючи інших, навчаюсь сам. Мої захоплення»	
<p>85. Музика і слово.</p> <p>О. Вратарьов «Веселий дощ»,</p> <p>М. Петренко «Дивлюсь я на небо».</p>	Складання мелодій з картками (нотний запис мотивів, картинки-образи).

Уроки музичного мистецтва	Методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення
«Треба мріяти завжди» муз. О.Янушкевич, сл. Н.Погребняк.	
Тиждень 30. Соціокультурна тема «Цифрові інструменти для навчання»	
88 Музика та інформатика. К. Орф. Кантата «Карміна Бурана» з елементами сучасного лазерного шоу. «У стилі диско» сл. і муз. Я. Смірнова. Електронні інструменти, кольорова музика.	Запис нотами та читання з нот вокально-хорових вправ. Вокально-пластична імпровізація.
Тиждень 31. Соціокультурна тема «Тайм-менеджмент, або мистецтво володіти часом»	
91. Музика в кіномистецтві. Дж. Вільямс Музика до к/ф «Перукар», «Гаррі Потер». «Світ, який потрібен всім» сл. О.Єрмовлова, муз. А. Олейнікової.	Складання мелодій з картками (нотний запис мотивів, картинки-образи). Створення мелодій до віршів. Вправи-розспівки на основі ілюстрацій.
Тиждень 32. Соціокультурна тема «Перемагаючи себе. Як побороти лінь?»	
94. Музика й довкілля Й. Гайдн. Ораторія «Пори року». Частина 2. Б. Сметана. Симфонічна поема «Влтава». «Світ, який потрібний всім» сл. А. Олейнікової, муз. О. Єрмолова. Симфонічна поема.	Складання мелодій з картками (образи весни, образи рідної природи). Створення мелодій до віршів.

Уроки музичного мистецтва	Методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення
Тиждень 33. Соціокультурна тема «Командні гравці. Відповідальність за здобутий результат. Мистецтво слухати і чути. Прийоми ефективного слухання»	
<p>97 Музика і мистецтво танцю</p> <p>В. Моцарт. «Менует» з «Маленької нічної серенади»;</p> <p>Л. Деліб. Піцicato «Навшпиньки» з балету «Сільвія».</p> <p>«Пісня щастя» сл. М. Квочак, І. Батюк, муз. М. Квочак, Р. Калин.</p> <p>Класичний танець; сольний танець; характерний танець.</p>	<p>Аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні.</p> <p>Інтерпретація пісні (власне ставлення до образу та характеру твору).</p> <p>Танцювальні імпровізації.</p>
Тиждень 34. Соціокультурна тема «Навчання ніколи не припиняється. Чому потрібно постійно навчатися?»	
<p>100 ПР №2 Квест. Експерсії у філармонію та концертні зали.</p> <p>Спів улюблених пісень.</p>	<p>Вправи-розспівки на основі мелодій улюблених пісень.</p>
Тиждень 35. Соціокультурна тема «На мене чекають незабутні канікули»	
<p>103. Повторення й узагальнення здобутих знань, набутих умінь і навичок.</p>	<p>Вправи-розспівки на основі ілюстрацій Створення звукових композицій «Звуки весни».</p> <p>Створення звуконаслідувального супроводу до історії про канікули.</p>

Представляємо конспект одного з уроків музичного мистецтва, проведеного в експериментальній групі (5 класі). Тема тижня: «Винаходи українців, які змінили світ». Тема уроку: «Музика в театрі. Винаходи в

музичному мистецтві». Метою уроку було ознайомити учнів з особливостями театрального мистецтва, спільними та відмінними рисами музичного та театрального мистецтва, розвивати творчу уяву. Навчальними завданнями були: ознайомити учнів з особливостями театрального мистецтва; розвивальними: розвивати вміння характеризувати музичний образ, вокально-хорові навички, навички інтерпретації; виховними:– виховання моральних, естетичних якостей особистості, формування емоційно-ціннісного ставлення до музики.

У вступній частині уроку ми повідомляємо учням тему уроку «Музика в театрі», пропонуємо переглянути відео про зародження театрального мистецтва, проводимо бесіду про роль музики в театрі. На основі схеми «Види театру» здійснюємо актуалізацію знань: учні обирають і розповідають про ті види театру, які їх відомі.

Рис. 2. 2. Схема «Види театру»

Далі даємо дослідницьке завдання в групах дощо вивчення творчорі особистості – Матвія Васильєва. Учні повідомляють, що це український композитор, диригент, актор українського театру, заслужений діяч мистецтв України. У 1882 році його запросили взяти участь разом із М. Кропивницьким, М. Садовським та місцевими аматорами в постановці «Наталки-Полтавки» у Полтаві.

Слухання та аналіз музичного твору присвячений музиці до театральної вистави. Норвезький композитор Едвард Гріг написав музику до драми Генріка Ібсена «Пер Гюнт», й до сьогодні усі музиканти світу грають цю музику. Найпопулярнішою є наступна мелодія. Пропонуємо учням розшифрувати

нотний запис (прочитати ритм ритмоскладами, прочитати ноти в ритмі, заспівати нотами) мелодії симфонічної п'єси «Ранок».

Пропонуємо учням проаналізувати новий твір з сюїти «Пер Гюнт» – «Арабський танок». Учні слухають, обговорюють, які почуття викликала прослухана музика; характеризують мелодію (грайлива), лад (мажор), ритм (чіткий, рівномірний), динаміку (гучна, напружена, згасаюча), темп (помірний).

Пропонуємо співвіднести музику «Арабського танка» Е. Гріга з образами трьох репродукцій картин: «Танок» Ніколя Ланкре, «Танцівниця» Фабіо Фаббі, «Східні танці» Джуліо Розаті. Поясними власний вибір (емоційно-ціннісне ставлення).

Далі ми запропонували учням стати частиною театральної вистави – створити вокально-пластично-інструментальну композицію «Метрономи». Для цього учнів клас об'єднали у три групи: перша відтворювала звук метроному за допомогою голосу («кляцання»), друга – за допомогою клавесів, третя – імітувала рухи метронома. Таке творче вживання в образ дозволило нам емоційно налаштувати учнів на інформацію про метроном як винахід у музичному мистецтві. А також підготувати їх до сприймання нового твору – «Симфонічної поеми для 100 метрономів» Д. Лігеті.

Перед вивченням пісні ми традиційно використали вокальну імпровізацію-розспівку на слова-терміни, власні імена, які вивчались на уроці (театральна музика, музика в театрі, метроном, сюїта, симфонічна поема, Гріг, Лігеті тощо).

Далі ми вивчали нову пісню – «Вечірня година» слова Лесі Українки, музика Валерія Вороб'я. Дітям було запропоновано послухати, як її виконує дитячий ансамбль «Дударик», висловити власне ставлення до образу, характеру твору, співвіднесення поетичного та музичного текстів. Розучування пісні ми почали з першого куплету: текст виконали речитативно, мелодію розучували за графічним записом, грали в гру «Склади мелодію», співали перший куплет повільно з характером, в основному темпі з диригуванням (обравши серед учнів

диригента, ми виконували по черзі – дівчата, хлопці, разом, – на кого показував диригент).

Домашнє завдання: запропонувати вигадати танцювальні рухи до вивченої пісні, продумати варіант розігрування театральної вистави.

Працюючи за зошитом-посібником «Арт-технології» для 5 класу та розробленою методикою формування емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів ми використовували завдання на вияв емоцій, почуттів до музики, відчуття краси мистецтва. Наприклад, «який настрій і які емоції в тебе викликали подані квіткові композиції Огюст Ренуар «Весняний букет», Тетяна Яблонська «Польові квіти», Огюст Ренуар «Ваза з квітами» до теми «Колір як об'єкт дослідження». До цього завдання ми запропонували учням образні рухи «Польові квіти» та вокальну імпровізацію на назви квіток, які діти побачили на картинах. Завдання «Послухай увертюру до опери Вольфганга Амадея Моцарта «Чарівна флейта» та опиши свої почуття після прослуховування музичного твору» до теми «Світ оперної музики» ми доповнили рухами імітаціями гри на інструментах симфонічного оркестру та диригентськими жестами.

2.3. Аналіз результатів формувального експерименту

Розробка та апробація методики формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках мистецтва в 5-7 класах була суттю формувального експерименту.

Про ефективність розробленої методики можна говорити на основі результатів діагностичних методик, що були проведені в кінці навчального року (травень 2023 р.), тобто в кінці формувального етапу експерименту. Тоді в експериментальній та контрольній групах були проведені ті ж самі вищезгадані діагностичні методики: анкета «Моє ставлення до музики» для діагностики емоційного компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики;

тестування «Я знаю і розумію музику» для визначення інтелектуального компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики; діагностичні практичні завдання для визначення діяльнісного компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики.

Емоційно-ціннісний компонент естетичного ставлення до дійсності ми знову діагностували за допомогою анкети «Моє ставлення до музики» (див. таблицю 2.2). Аналіз та результати анкет ми здійснювати на основі відповідей учнів: «ніколи» – низький рівень; «рідко», «іноді» – середній; «майже завжди», «завжди» – високий. Кожен учень контрольної та експериментальної групи знову заповнював бланки анкети.

Обробка результатів даної анкети засвідчила наступні кількісні показники: високий рівень емоційного компоненту 68,3% в експериментальній групі, та 75% в контрольній групі. Отже анкетування продемонструвало високий рівень емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в експериментальній та контрольній групах (див. таблиці 2.12, 2.13, 2.14, 2.15).

Таблиця 2.12

Результати діагностики емоційного компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики експериментальної групи

Питання анкети	Ніколи	Рідко	Іноді	Майже завжди	Завжди
Я легко захоплююся будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва	0	0	3	5	10
Я отримую задоволення від музики	0	0	0	8	10
Мені подобається виконувати пісні	0	0	2	4	12
Мені подобається створювати супровід до пісень	0	0	1	5	12

Мені подобається створювати власні ритми та мелодії	0	0	3	3	12
Мені подобається створювати пластичні реалізації	0	1	3	4	10
Мені подобаються уроки музичного мистецтва	0	0	2	6	10

Таблиця 2.13

**Результати діагностики емоційного компоненту
експериментальної групи**

Номер питання анкети	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
1	15	83,3	3	16,6	0	0
2	18	100	0	0	0	0
3	16	88,8	2	11,1	0	0
4	17	94,4	1	5,5	0	0
5	15	83,3	3	16,6	0	0
6	14	77,7	4	22,2	0	0
7	16	88,8	2	11,1	0	0
Зведені дані	-	88	-	12	-	0

Таблиця 2.14

Результати діагностики емоційного компоненту емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики контрольної групи

Питання Анкети	Ніколи	Рідко	Іноді	Майже завжди	Завжди
Я легко захоплююся будь-якою діяльністю на уроці музичного мистецтва	0	2	1	4	9

Я отримую задоволення від музики	1	1	2	2	10
Мені подобається виконувати пісні	0	1	2	4	9
Мені подобається створювати супровід до пісень	0	2	3	2	9
Мені подобається створювати власні ритми та мелодії	1	2	4	4	5
Мені подобається створювати пластичні реалізації	0	0	2	6	8
Мені подобаються уроки музичного мистецтва	0	0	2	4	10

Таблиця 2.15

**Результати діагностики емоційного компоненту
контрольної групи**

	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
1	13	81,25	3	18,75	0	0
2	12	75	3	18,75	1	6,25
3	13	81,25	3	18,75	0	0
4	11	68,75	5	31,25	0	0
5	9	56,25	6	37,5	1	6,25
6	14	87,5	2	12,5	0	0
7	14	87,5	2	12,5	0	0
Зведені дані		76,8		21,4		1,8

Інтелектуальний компонент емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів повторно дослідили за допомогою тесту «Я знаю і розумію музику», до якого ми підібрали нові 12 питань з трьома варіантами відповідей.

Тест «Я знаю і розумію музику»

1. Обов'язковим елементом обряду для всіх календарно-обрядових циклів є:

А) водіння хороводу

Б) спів обрядових пісень

В) спалення опудала

2. Як називається засіб музичної виразності, що позначає гучність звучання?

А) тембр

Б) динаміка

В) ритм

3. Оберіть визначення поняття «ритм».

А) співзвуччя, елемент музичної мови

Б) послідовність звуків різної або однакової тривалості

В) швидкість виконання музичного твору

4. Українські народні танці поділяються на:

А) парні

Б) сценічні

В) сольні

Г) хороводи

5. Основними характеристиками музичного звуку є:

А) висота, тембр, гучність, тривалість

Б) тембр, гучність, висота

В) гучність, висота, тембр

6. Речитатив – це:

А) артикуляція

Б) наспівна декламація

В) віршований твір

7. Оберіть високий жіночий голос

А) сопрано

Б) альт

В) бас

8. Хто автор хорového твору «Херувимська»?

А) А. Ведель

Б) М. Березовський

В) Д. Бортнянський

9. Як називають великий колектив музикантів, що виконує симфонічні твори?

А) оркестр народних інструментів

Б) симфонічний оркестр

В) вокальний ансамбль

10. До якого виду музики відносяться твори релігійної тематики?

А) світської музики

Б) духовної музики

В) народної музики

11. Як називають керівника хорového колективу?

А) піаніст

Б) хормейстер

В) композитор

12. Як називається ансамбль з невеликою кількістю виконавців?

А) камерний

Б) джазовий

В) вокальний.

При обробці результатів тестування ми знову виходили з того, що високий рівень інтелектуального компоненту емоційно-ціннісного ставлення до музики – це анкети, які отримали від 9 до 12 балів; середній рівень – від 5 до 8 балів; низький – від 1 до 4 балів. Аналіз результатів діагностики інтелектуального компоненту учнів контрольної та експериментальної груп на основі тесту ми представляємо в таблиці 2.16.

Таблиця 2.16

**Результати діагностики інтелектуального компоненту
естетичного ставлення до дійсності**

Групи Експерименту	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	12	75	2	12,5	2	12,5
Експериментальна	14	77,8	4	22,2	0	0

Практичні завдання знову дали нам змогу діагностувати діяльнісний компонент емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів контрольних та експериментальних класів. У ході уроку музичного мистецтва у 5 класі з теми «Музика в кіномистецтві» (за підручником «Арт-технології» для 5 класу) учням були запропоновані наступні завдання:

- створити ритмічну послідовність на основі слів – кіно, мультфільм, мюзикл, увертюра;

- створити мелодію на металофоні на заданих звуках (до, ре, мі, фа, соль);
- створити пластичну реалізацію до пісні «До, ре, мі» з мюзиклу «Звуки музики».

Наведемо фрагмент уроку з виконанням даних завдань.

Учитель: Ви вивчали музику в кіномистецтві. Назвіть слова-терміни, з якими ми зустрічались?

- *Учні:* кіно, мультфільм, мюзикл, увертюра.

Учитель: Давайте їх назвемо, проритмізуємо (ритмічно прочитаємо) і проплескаємо ритм. Завдання виконуємо ланцюжком.

(Учні виконують словосполучення різних назв слів-термінів у ритмі.)

Учитель: А тепер спробуємо створити до цих ритмів мелодії і заграти на металофоні – на звуках до, ре, мі, фа, соль. Працюємо ланцюжком.

(Учні пропонують свої варіанти мелодій на металофоні, передають металофон від соліста до соліста.)

Учитель: Ми зіграли на металофонах п'ять звуків, а скільки різних мелодій вийшло! Але в музиці їх є сім.

Пропоную заспівати пісню про усі сім звуків із кіномюзиклу «Звуки музики» композитора Р. Роджерса.

(Виконання пісні.)

Учитель: А тепер я пропоную кожному з вас показати її рухами. Працюємо ланцюжком.

(Учні пропонують свої варіанти пластичної реалізації пісні.)

У ході виконання практичних діагностичних завдань за учнями знову спостерігав психолог, який фіксував за критеріями рівень виконання завдання.. Кількісні результати обробки спостереження за практичними діагностичними завданнями ми представляємо у таблиці 2.17.

**Результати діагностики діяльнісного компоненту
естетичного ставлення учнів до дійсності**

Групи Експерименту	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	7	43,7	6	37,5	3	18,8
Експериментальна	12	66,7	5	27,8	1	5,5

Таким чином, проведення контрольного зрізу в кінці експериментального періоду дозволило нам отримати наступні дані по кожній діагностичній методиці (див. таблицю 2.18).

Таблиця 2.18

Результати формувального експерименту

Діагностичні методици	Рівні розвитку інтересу до уроку музичного мистецтва					
	Високий (%)		Середній (%)		Низький (%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Анкета «Моє ставлення до музики»	76,8	88	21,4	12	1,8	0
Тест «Я знаю і розумію музику»	75	77,8	12,5	22,2	12,5	0
Діагностичні практичні завдання	43,7	66,7	37,5	27,8	18,8	5,5
Зведені дані	65,2	77,5	23,8	20,7	11	1,8

Зведені кількісні результати формувального експерименту засвідчують перевагу високого рівня емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів

експериментальної групи над рівнем емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів контрольної групи (на 12,3%), середній рівень – перевага результатів середнього рівня на 3,1% та перевагу результатів низького рівня контрольної групи на 9,2%.

Для більшої вірогідності отриманих результатів ми порівняли результати діагностики рівня сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в експериментальній групі до та після експерименту (див. таблицю 2.19).

Таблиця 2.19

**Зведені результати
констатувального та формувального експерименту**

Етапи експерименту	Рівні формування творчого самовираження					
	Високий (%)		Середній (%)		Низький (%)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Констатувальний	56,1	56,5	29,8	30,6	14,1	12,9
Формувальний	77,5	65,2	20,7	23,8	1,8	11
<i>Зведені дані</i>	66,8	60,9	25,3	27,2	7,9	11,9

Дані засвідчили збільшення показників високого рівня сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в експериментальній групі з 56,1% до 77,5% (на 21,4%); зниження показників середнього рівня з 29,8% до 20,7% (на 9,1%); зниження показників низького рівня з 14,1% до 1,8% (на 12,3%).

Висновки до другого розділу

Методика формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках мистецтва в 5-7 класах лягла в основу

педагогічного експерименту, що проводився нами на базі ОЗ «Котівський ліцей» у другому семестрі 2022-2023 навчального року.

На першому, констатувальному етапі, розроблялися показники, рівні та критерії сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики, укладалася програма діагностики, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

На другому, формувальному етапі, була змодельована та апробована методика формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках мистецтва. При її розробці ми виходили з наступних положень, що кожному параметру емоційного-ціннісного ставлення до дійсності відповідають групи методів та форм вокально-хорової роботи (сприймання вокально-хорових творів, виконання вокально-хорових вправ, виконання та інтерпретація мелодій, пісень, творча вокально-хорова робота).

Для розвитку емоційного компоненту емоційно-ціннісного ставлення до музики ми запропонували використовувати вправи-розспівки на основі ілюстрацій, виконання улюблених мелодій, пісень, створення звуконаслідувального супроводу до вірша, історії; комплексні імпровізації, композицій.

Для розвитку інтелектуального компоненту ми використовували: запис текстів пісень, нескладних мелодій нотами, ритмічних рисунків, запис нотами та читання з нот вокально-хорових вправ; аналіз образу, засобів виразності, будови мелодії, ритму пісні; інтерпретація пісні через власне ставлення до образу та характеру твору, складання мелодій на основі віршів, фраз, карток.

Для розвитку діяльнісного компоненту ми пропонуємо: перегляд різних інтерпретацій пісні, вокальні імпровізації-розспівки, виконавські інтерпретації; створення нових текстів куплетів; комплексні вокально-пластичні, вокально-інструментальні, музично-пластичні імпровізації.

Застосування розробленої методики здійснювалось в процесі проведення уроків музичного мистецтва в 5 класі протягом другого семестру 2022-2023 навчального року і дозволило перевірити, наскільки різні методи та форми вокально-хорової роботи впливають на сформованість емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики.

Зіставлення результатів діагностичних методик перевірки рівня сформованості естетичного ставлення до дійсності початкового на кінцевого зрізів дозволяє прослідкувати динаміку збільшення кількості учнів в високим рівнем емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в експериментальній групі з 56,1% до 77,5%. У контрольній групі збільшення кількості учнів високого рівня було незначне (з 56,5% до 65,2%). Різниця балів на користь експериментальних груп переконує в ефективності розробленої методики.

Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота теоретично узагальнює та пропонує нове вирішення проблеми формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках мистецтва в 5-7 класах. Виконання завдань науково-експериментального дослідження дозволив нам зробити такі висновки.

1. Емоційно-ціннісне ставлення до музики є виявом емоцій, почуттів до музики, відчуття краси мистецтва, розумінням значимості, важливості музики та музичної діяльності, розумінням творів музичного мистецтва, розвиненістю естетичних смаків, прагненням до музично-творчої діяльності.

2. Методами формування методи розвитку емоційно-ціннісного ставлення учнів на уроках мистецтва є: емоційно-образні визначення музики, фасилітована дискусія; завдання, що провокують учнів на вирішення життєвих ситуацій, висування і обґрунтування гіпотез, на оцінку вчинків, на пробудження в учнів широкого спектру емоційних реакцій; бесіда з оперуванням поняттями «цінність», «ціннісні відносини», «загальнолюдські цінності», «життєві позиції», «культура», «краса»; безпосереднє спілкування учнів з художніми творами, пояснення вчителем та аналіз творів мистецтва, виконавська інтерпретація як виразне вокально-хорове чи інструментальне виконавство.

3. Вокально-хорова робота є обов'язковим елементом організації освітньої діяльності на сучасному уроці музичного мистецтва, в умовах якої застосовуються: прийоми порівняння, аналіз власного та чужого виконання, бесіди та дискусії у про художню цінність, завдання на визначення «естетичної привабливості» вокального твору, підключення асоціативних зв'язків, уявлень школярів, виокремлення естетично привабливих творів, вибір власного навчального вокально-хорового репертуару; розспівування (вокальні фізкультхвилинки, артикуляційні вправи-чистомовки, колективна ритмізована декламація, вокальні імпровізації, вокально-хорові ігри тощо); нетрадиційні прийоми роботи над піснею («Пісні-малюнки», «Прикрасимо пісню», «Співаємо

ланцюжком» та ін.), оригінальні форми її виконання (пісня-танець, пісня-вистава, пісня-музикування), рефлексія як вміння фіксувати й піддавати осмисленню емоції і почуття, набуті в ході вокально-хорової роботи; демонстрація досягнень однокласників, старшокласників, дорослих, стимулювання відповідей, висловлювань, оцінних суджень про музичні твори, учнівські варіанти виконання пісень.

5. Вивчення проблеми дало нам змогу висловити припущення, спонукало нас до моделювання методики формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі вокально-хорової роботи на уроках мистецтва. Її моделювання було ґрунтовано на положення, що кожному параметру емоційно-ціннісного ставлення до дійсності відповідають групи методів та форм вокально-хорової роботи (сприймання вокально-хорових творів, виконання вокально-хорових вправ, виконання та інтерпретація мелодій, пісень, творча вокально-хорова робота).

6. Педагогічний експеримент проводився нами на базі п'ятих класів (контрольних та експериментальних) ОЗ «Котівський ліцей» у другому семестрі 2022-2023 навчального року. На констатувальному етапі експерименту розроблялися показники, рівні та критерії сформованості емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики, укладалася програма діагностики, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати. На формувальному етапі експерименту була апробована розроблена методика, проведений контрольний зріз результатів на основі діагностичних методик.

7. Зіставлення результатів діагностики рівнів сформованості емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів експериментальної групи дозволяє прослідкувати динаміку збільшення кількості учнів з високим рівнем естетичного ставлення на 21,4%, зменшення кількості учнів з низьким рівнем на 12,3%. У контрольній групі помітного збільшення чи зменшення кількості молодших школярів високого рівня не виявлено (збільшилося на 8,7%). Різниця

балів на користь експериментальних груп переконує в ефективності розробленої методики.

8. Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Подальшого вивчення вимагають методи формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музики в процесі сприймання (слухання) музики на уроках мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва О. В., Бойчук С. Б., Калашнікова О. В., Кондратова В. В., Пич Л. П., Тисленко О. Ю. Арт-технології. 5 клас. Зошит-посібник у 2 частинах (для закладів загальної середньої освіти, що впроваджують освітню програму «Ліга крилатих»), Ч. 2. Київ: Ліга крилатих, 2022. 116 с.
2. Аліксійчук О. С. Морально-естетичне виховання молодших школярів засобами української народної музики : автореф. ... канд. пед наук.: Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. 20 с.
3. Аристова Л. С., Чен, Н. В. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 5 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Оріон, 2022. 68 с.
4. Бантишева О. О. Психологічні вияви емоційного інтелекту осіб юнацького віку, схильних до віктимної поведінки / Матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2013. С. 26-35.
5. Бахтін В. В. Емоційно-ціннісне ставлення молодших школярів до музичної діяльності на позакласних комплексних художніх заняттях. *Вісті ПДПУ*. 2011. № 24. С. 554-556.
6. Бевз Г.М. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку) Київ: Главник, 2006. 112 с.
7. Бех І. Д. Акценти мистецької творчості та виховання особистості. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2012. Вип.3. С. 38-43.
8. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.

9. Бех І. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / За заг. ред. О. В. Сухомлинської, ред. П. Р. Ігнатенка, Р. П. Сеульського, упор. О.М. Павліченка. Київ, 1997. С. 8-11.*
10. Білозерська Г. О., Белінська Т. В., Кушнір К. В. Використання інноваційних технологій навчання в контексті вивчення диригентсько-хорових дисциплін у вищій школі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2020. В. 63. С. 71-77.*
11. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
12. Вільчанська Р. В. Морально-етичне виховання дітей засобами музики. Київ, 1998. 90 с.
13. Гегель Г. Естетика : в 4-х т. М.: Мистецтво, 1968. Т.1. 311 с.
14. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
15. Гороховська Н. Формування вокально-хорових навичок в учнів початкових класів. *Мистецтво та освіта. 2012. № 2 С. 51-53.*
16. Гороховська Н. Формування вокально-хорових навичок в учнів початкових класів (продовження). *Мистецтво та освіта. 2012. № 3. С.50-54.*
17. Грановська Р. М. Елементи практичної психології. Л.: Вид-во ЛДУ, 1988. 190 с.
18. Гумінська О. О. Технологія самовираження учнів у процесі колективного музикування. *Мистецтво та освіта. 2020. №3 (97). С. 20-26.*
19. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2010. 104 с.
20. Додаток 19 до Державного стандарту базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n183>
21. Дорошенко Т. Розвиток творчих здібностей на уроках музики.

Початкова школа. 2007. №4. С.34-37.

22. Єржемський Г. Л. Психологія диригування. М.: Музика, 1988. 96 с.
23. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / Упор. І. В. Молодушкіна. 2-ге вид. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 207 с.
24. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
25. Калашник Н. Г., Вертегел В. Л. Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання: навч.-метод. посібник з питань формування естетичних смаків студентської молоді в навчально-виховному процесі. Запоріжжя: Зап. нац. універ, 2005. 326 с.
26. Коломієць Г. Г. Значення музики (філософський аспект) : моногр. 2-е вид. М.: Вид-во ЛКІ, 2007. 536 с.
27. Кондратова Л. Г., Федун С. І., Чорний О. В. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 5 кл. закладів загальн. середн. освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 240 с.
28. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Наказ Міністерства освіти і науки від 25.02.2004 №151/11 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
29. Крижко В. В., Мамаєва І. О. Аксіологічний потенціал державного управління освітою : навч. посіб. Київ: Освіта України, 2005. 224 с.
30. Локарева Г. В. Нормативно-регулятивні механізми сприйняття інформаційної системи твору мистецтва: світогляд та соціальний досвід. *Духовність особистості в системі мистецької освіти*: зб. пр. наук. шк. д-ра пед. наук, проф. О.М. Олексюк. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С.27-34.
31. Маленицька О. А. Формування естетичного смаку старшокласників засобами народних звичаїв та обрядів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 - теорія та методика навчання (музика та музичне виховання). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1995. 180 с.

32. Масол Л. М. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»: метод. посібник. Київ: Генеза, 2020. 240 с.
33. Мережко Ю. В. Формування художніх смаків старшокласників у процесі вивчення вокальної спадщини українських композиторів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 - теорія та методика навчання (музика та музичне виховання). Київ: Національний педагогічний університет імені м. П. Драгоманова, 2012. 251 с.
34. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 теорія і методика навчання (музика та музичне виховання). Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2007. 22 с.
35. Мясичев В. Н. Психологія відносин. Під ред. А. А. Бодалєва. М.: Інститут практичної психології, 1995. 356 с.
36. Ничкало С. А. Емоційно-ціннісний контекст естетичного виховання засобами візуальних мистецтв. *Особистість у просторі виховних інновацій: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік / За ред. І. Д. Беха, О. М. Докукіної, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. С. 244-251.*
37. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 - теорія та методика навчання (музика та музичне виховання). Київ, 1997. 333 с.
38. Павлюк Н. М. Специфіка музично-естетичного виховання молодших школярів. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збір. наук. праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С.331–336.*
39. Панчак А. Ю. Нетрадиційні підходи до вокально-хорової роботи з молодшими школярами на уроці музичного мистецтва. Мистецька освіта та розвиток творчої особистості, зб. наук. пр. / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Uniwersytet

Rzeszowski Wydział Muzyki. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Ін-т мистецтв. Рівне : Ватин. береги. 2016. Вип. 2. С. 369-377.

40. Пляченко Т. М. Аксиологічна настанова як складова компетентнісної моделі вчителя музичного мистецтва. *Духовність особистості в системі мистецької освіти*: зб. пр. наук. шк. д-ра пед. наук, проф. О. М. Олексюк. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С.17-26.

41. Раєва В. М. Особливості я-концепції малолітніх злочинців: автореф. дис. ... канд. психол. наук. М.: МГУ, 2000. 17 с.

42. Ростовський, О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навч. книга – Богдан. 2000. 208 с.

43. Столяренко О. Б. Психологія особистості. навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

44. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори*: у 5-ти т. Т. 4. Київ: Рад. школа, 1976. С. 7–390.

45. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибр. твори*: в 5 т. Київ: Рад. школа, 1976. С. 125–370.

46. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Рад. школа, 1978. С. 25–240.

47. Теоретичні основи змісту загальної середньої освіти. За редакцією В. В. Краєвського, І. Я. Лернера. М.: Педагогіка, 1983. 352 с.

48. Ткачова Н. Сухомлинський В. О. у творчості сучасного педагога. *Початкова школа*. 2000. № 9. С. 18–28.

49. Ткачук А. Ю. Модель музично-педагогічного досвіду. *Діяльнісна парадигма сучасної музичної освіти* : зб. матеріалів / упоряд. О. О. Гумінська. Рівне : РОППО – РДГУ, 2023. С.58–59.

50. Ткачук А. Ю., Гумінська О. О. Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до музики учнів 5-6 класів. Мистецька освіта та розвиток творчої особистості: зб. наук. пр. / Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. Рівне : Волин. береги, 2023. Вип. 10. С.172–181.

51. Черкасов В. Ф. Вокально-хорова робота й формування співацьких навичок учнів на уроках музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 107. 2012. №1. С. 26–36.

52. Шевкун Т. Система вокально-хорової роботи в молодших класах. *Мистецтво в школі*. 2011. № 3. С.25–28.